

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् ४ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

युञ्जानः प्रथमम्मनस्तत्वाय सविता धियः। अग्निं
ज्योतिर्निचाय्यं पृथिव्या अध्याभरत्। युक्ताय मनसा देवान्त्सुवर्यतो
धिया दिवम्। बृहज्ज्योतिः करिष्यतः सविता प्र सुवति तान्।
युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः सुवे। सुवर्गेयाय शक्त्यै। युञ्जते
मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः। वि होत्रा
दधे वयुनाविदेक इत् (१)

मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। युजे वां ब्रह्म पूर्व्यं नमोभिर्वि
श्लोका यन्ति पृथ्येव सूरान्। शृण्वन्ति विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये
धामानि दिव्यानि तस्थुः। यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्ययुर्देवा देवस्य
महिमानमर्चतः। यः पार्थिवानि विममे स एतंशो रजांसि देवः
सविता महित्वना। देव सवितुः प्र सुव यज्ञम्प्र सुव (२)

यज्ञपतिम्भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतपूः केत नः पुनातु
वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति नः। इमं नो देव सवितर्यज्ञं प्र

सुव देवायुवः सखिविदः सत्राजितं धनजितः सुवर्जितम्।
 ऋचा स्तोमः समर्धय गायत्रेण रथन्तरम्। बृहदायत्रवर्तनि।
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम्गायत्रेण
 छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वदभिरसि नारिः (३)

असि पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदा भर त्रैष्टुभेन
 त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वद्वभिरसि नारिरसि त्वया वयः
 सधस्थ आग्निः शकेम खनितुं पुरीष्यं जागतेन त्वा छन्दसा-
 ऽऽदेऽङ्गिरस्वद्वस्तं आधाय सविता बिभ्रदभिरः हिरण्ययीम्।
 तया ज्योतिरजस्रमिदग्निं खात्वी न आ भुरानुष्टुभेन त्वा
 छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वत्॥

इद्यज्ञं प्र सुव नारिरानुष्टुभेन त्वा छन्दसा त्रीणि च॥ [१]

इमामगृभ्णन्नशनामृतस्य पूर्व आयुषि विदथेषु कव्या। तया
 देवाः सुतमा बभूवुरऋतस्य सामन्थसरमारपन्ती। प्रतूर्तं वाजिन्ना
 द्रव वरिष्ठामनु संवतम्। दिवि ते जन्म परममन्तरिक्षे नाभिः
 पृथिव्यामधि योनिः। युञ्जाथाः रासंभं युवमस्मिन् यामे वृषण्वसू।
 अग्निम्भरन्तमस्मयुम्। योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे।
 सखाय इन्द्रमृतये। प्रतूर्वन् (५)

एह्यवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि।
 उर्वन्तरिक्षमन्विहि स्वस्तिगव्यूतिरभयानि कृण्वन्। पूष्णा सयुजां

सह। पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेद्वाग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्
ऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्धरिष्यामोऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्धरामः।

अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः। अनु
सूर्यस्य (६)

पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आ तंतान। आगत्य
वाज्यध्वनः सर्वा मृधो वि धूनुते। अग्निं सधस्थे महति चक्षुषा
नि चिकीषते। आक्रम्य वाजिन्यृथिवीमग्निमिच्छ रुचा त्वम्।
भूम्या वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनाम् तं वयम्। द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमात्मान्तरिक्षं समुद्रस्ते योनिः। विख्याय चक्षुषा त्वमभि
तिष्ठ (७)

पृतन्यतः। उत्क्राम महते सौभगायास्मादास्थानाद्विणोदा
वाजिन्। वयं स्याम सुमतौ पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त उपस्थे
अस्याः। उदक्रमीद्विणोदा वाज्यर्वाकः स लोकं सुकृतं
पृथिव्याः। ततः खनेम सुप्रतीकमग्निं सुवो रुहाणा अधि नाकं
उत्तमे। अपो देवीरुपं सृज मधुमतीरयक्ष्माय प्रजाभ्यः। तासां
स्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः। जिघर्मि (८)

अग्निम्मनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तम्भुवनानि विश्वा। पृथुं
तिरश्चा वयंसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नं रभसं विदानम्। आ
त्वा जिघर्मि वचंसा घृतेनारक्षसा मनसा तज्जुषस्व। मर्यश्रीः
स्पृह्यद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तनुवा जरहृषाणः। परि वाजपतिः

क॒विर॒ग्नि॒रु॒ह॒व्या न्य॑क्रमीत्। दध॒द्रत्ना॑नि दा॒शुषे॑। परि॑ त्वाऽग्ने॒ पुरं॑
व॒यं विप्र॑ सहस्य धीमहि। धृष॒द्वर्णं॑ दि॒वेदि॑वे भे॒त्तार॑म्भङ्गुराव॑तः।
त्वम॑ग्ने द्युभि॑स्त्वमा॑शुशुक्षणि॑स्त्वम॒द्भ्यस्त्वम॑श्म॒न॒स्प॒रि॑। त्वं
वने॑भ्य॒स्त्वमोष॑धीभ्य॒स्त्वं नृ॑णां नृप॑ते जायसे शुचिः॥ (९)

प्रतूर्वन्धसूर्यस्य तिष्ठ जिघर्मि भेत्तारं विशतिश्च॥ [२]

दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒सवे॑ऽश्विनो॑र्बा॒हुभ्यां॑ पू॒ष्णो ह॒स्ताभ्यां॑
पृथि॒व्याः स॒धस्थे॑ऽग्नि॒म्पु॒री॒ष्यम॑ङ्गि॒रस्व॒त्ख॑नामि। ज्योति॑ष्मन्तं त्वाग्ने
सुप्र॑ती॒कम॑ज॒स्रेण॑ भा॒नुना॑ दी॒द्यान॑म्। शि॒वं प्र॒जाभ्यो॑ऽहि॒सन्तं॑
पृथि॒व्याः स॒धस्थे॑ऽग्निं पु॒री॒ष्यम॑ङ्गि॒रस्व॒त्ख॑नामि। अ॒पां पृ॒ष्ठम॑सि
स॒प्रथा॑ उ॒र्व॒ग्नि॒म्भरि॑ष्यद॒परा॑वपिष्ठम्। वर्ध॑मान॒म्मह॑ आ च पुष्करं
दि॒वो मा॒त्रया॑ वरि॒णा प्र॑थस्व। शर्म॑ च स्थः (१०)

वर्म॑ च स्थो अ॒च्छि॒द्रे बहु॑ले उ॒भे। व्य॒च॒स्वती॒ सं
व॑सा॒थाम्भ॒र्तम॑ग्नि॒म्पु॒री॒ष्यम॑। सं व॑सा॒था सु॒व॒र्विदा॑ स॒मीची॒
उर॑सा॒ त्मना॑। अ॒ग्नि॒म॒न्तर्भ॑रि॒ष्यन्ती॒ ज्योति॑ष्मन्त॒मज॑स्रमि॒त्।
पु॒री॒ष्योऽसि॑ वि॒श्वभ॑राः। अथ॑र्वा त्वा प्रथ॑मो निर॑मन्थ॒दग्ने॑। त्वाम॑ग्ने
पुष्क॑रा॒दध्य॑थ॒र्वा निर॑मन्थत। मूर्ध्नो॑ वि॒श्वस्य॑ वा॒घतः॑। तमु॑ त्वा
द॒ध्यङ्घ्रि॑षिः पु॒त्र ई॒धे (११)

अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे

दस्युहन्तमम्। धनंजयः रणेरणे। सीदं होतः स्व उं लोके
चिंकित्वान्त्सादया यज्ञः सुकृतस्य योनौ। देवावीर्देवान् हविषा
यजास्यग्रे बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होतां होतृषदने विदानस्त्वेषो
दीदिवाः असदथ्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भुरः
शुचिंजिह्वो अग्निः। सः सीदस्व महाः असि शोचस्व (१२)

देववीतमः। वि धूममग्ने अरुषम्मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्।
जनिष्वा हि जेन्यो अग्ने अह्नाः हितो हितेष्वरूपो वनेषु। दमेदमे
सप्त रत्ना दधानोऽग्निर्होता नि षसादा यजीयान्॥ (१३)

स्थ ईधे शोचस्व सप्तविंशतिश्च॥ [३]

सं ते वायुर्मातरिश्वा दधातूत्तानायै हृदयं यद्विलिष्टम्। देवानां
यश्चरति प्राणथेन तस्मै च देवि वर्षडस्तु तुभ्यम्। सुजातो ज्योतिषा
सह शर्म वरूथमासदः सुवः। वासो अग्ने विश्वरूपः सं व्ययस्व
विभावसो। उदु तिष्ठ स्वध्वरावा नो देव्या कृपा। दृशे च भासा
बृहता सुशुक्निराग्ने याहि सुशस्तिभिः। (१४)

ऊर्ध्व ऊ षु ण ऊतये तिष्ठा देवो न संविता। ऊर्ध्वो
वाजस्य सनिता यदञ्जिभिर्वाघद्विर्विह्वयामहे। स जातो गर्भो असि
रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु। चित्रः शिशुः परि तमांस्यक्तः प्र
मातृभ्यो अधि कनिक्रदद्वाः। स्थिरो भव वीड्वङ्ग आशुर्भव वाज्यर्वन्न।
पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहनः। शिवो भव (१५)

प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः। मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो
मान्तरिक्षं मा वनस्पतीन्। प्रेतुं वाजी कनिक्रदन्नानदद्रासंभुः पत्वा।
भरन्नग्निम्पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा। रासंभो वां कनिक्रदत्सुयुक्तो
वृषणा रथे। स वामग्निम्पुरीष्यमाशुर्दूतो वेहादितः। वृषाग्निं
वृषणम्भरन्नपां गर्भं समुद्रियम्। अग्न आ याहि (१६)

वीतयं ऋतं सत्यम्। ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेतं
शिवमायन्तमभ्यत्र युष्मान्। व्यस्यन्विश्वा अमतीररातीर्निषीदन्नो
अपं दुर्मतिं हनत्। ओषधयः प्रति मोदध्वमेनम्पुष्पावतीः
सुपिप्पलाः। अयं वो गर्भं ऋत्वियः प्रत्नं सधस्थमासदत्॥ (१७)

सुशस्तिभिः शिवो भव याहि पद्विंशच्च॥ [४]

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः।
सुशर्मणो बृहत्तः शर्मणि स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ। आपो
हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो
वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा
अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः।
मित्रः (१८)

संसृज्यं पृथिवीम्भूमिं च ज्योतिषा सह। सुजातं
जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम्। अयक्ष्माय त्वा संसृजामि
प्रजाभ्यः। विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः संसृजन्त्वानुष्टुभेन

छन्दसाङ्गिरस्वत्। रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीम्बृहज्योतिः समीधरे।
तेषां भानुरजस्र इच्छुक्रो देवेषु रोचते। सः सृष्टां वसुभी रुद्रैर्धीरैः
कर्मण्याम्मृदम्। हस्ताभ्याम्मृद्धीं कृत्वा सिनीवाली करोतु (१९)

ताम्। सिनीवाली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा। सा
तुभ्यमदिते मह ओखां दधातु हस्तयोः। उखां करोतु शक्त्या
बाहुभ्यामदितिर्धिया। माता पुत्रं यथोपस्थे साग्निम्बिभर्तु गर्भ-
आ। मुखस्य शिरोऽसि यज्ञस्य पदे स्थः। वसंवस्त्वा कृण्वन्तु
गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत्पृथिव्यसि रुद्रास्त्वा कृण्वन्तु त्रैष्टुभेन
छन्दसाङ्गिरस्वदन्तरिक्षमसि (२०)

आदित्यास्त्वा कृण्वन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्वोरसि विश्वे
त्वा देवा वैश्वानराः कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विशोऽसि
ध्रुवासि धारया मयि प्रजाः रायस्पोषं गौपत्यं सुवीर्यं
सजातान् यजमानायादित्यै रास्त्रास्यदितिस्ते बिलं गृह्णातु पाङ्केन
छन्दसाङ्गिरस्वत्। कृत्वाय सा महीमुखाम्मृन्मयीं योनिमग्नये।
ताम्पुत्रेभ्यः सम्प्रायच्छुददितिः श्रपयानिति॥ (२१)

मित्रः करोत्वन्तरिक्षमसि प्र चत्वारि च॥ [५]

वसंवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा
धूपयन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन
छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन

छन्दसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्विष्णुस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्वर
 धूपयत्वङ्गिरस्वददितिस्त्वा देवी विश्वदैव्यावती पृथिव्याः सधस्थे-
 ऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट देवानां त्वा पत्नीः (२२)

देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदधतूखे
 धिषणास्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदभीन्धतामु
 ग्नास्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वच्छपयन्तूखे
 वरूत्रयो जनयस्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे-
 ऽङ्गिरस्वत्पचन्तूखे। मित्रैतामुखाम्पचैषा मा भेदि। एतां ते परि
 ददाम्यभित्यै। अभीमाम् (२३)

महिना दिवम्मित्रो बभूव सप्रथाः। उत श्रवसा पृथिवीम्।
 मित्रस्य चर्षणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम्। द्युम्रं चित्रश्रवस्तमम्।
 देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिः स्वङ्गुरिः। सुबाहुरुत शक्त्या।
 अपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण। उत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ
 ध्रुवा त्वम्। वसवस्त्वाच्छृन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा
 च्छृन्दन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाच्छृन्दन्तु जागतेन
 छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा आच्छृन्दन्त्वानुष्टुभेन
 छन्दसाङ्गिरस्वत्॥ (२४)

पत्नीरिमा५ रुद्रास्त्वाच्छृन्दन्त्वेकात्रवि५शतिश्च॥ [६]

समास्त्वाग्निं ऋतवो वर्धयन्तु संवत्सरा ऋषयो यानि सत्या।

सं दिव्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्याः।
 सं चेध्यस्वाग्ने प्र च बोधयैनमुच्च तिष्ठ महते सौभगाय। मा च
 रिषदुपसत्ता ते अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः सन्तु मान्ये। त्वामग्ने वृणते
 ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने (२५)

सुवर्णे भवा नः। सपत्नहा नो अभिमातिजिच्च स्वे गये
 जागृह्यप्रयुच्छन्। इहैवाग्ने अधि धारया रयिं मा त्वा नि
 क्रन्पूर्वचितो निकारिणः। क्षत्रमग्ने सुयममस्तु तुभ्यमुपसत्ता वर्धतां
 ते अनिष्टृतः। क्षत्रेणाग्ने स्वायुः स९ रभस्व मित्रेणाग्ने मित्रधेये
 यतस्व। सजातानाम्मध्यमस्था एधि राज्ञामग्ने विहव्यो दीदिहीह।
 अति (२६)

निहो अति स्निधोऽत्यचित्तिमत्यरातिमग्ने। विश्वा ह्यग्ने
 दुरिता सहस्वाथास्मभ्य९ सहवीरा९ रयिं दाः। अनाधृष्यो
 जातवेदा अनिष्टृतो विराडग्ने क्षत्रभृद्दीदिहीह। विश्वा आशाः
 प्रमुञ्चन्मानुषीर्भियः शिवाभिरद्य परि पाहि नो वृधे। बृहस्पते
 सवितर्बोधयैन९ स९शितं चिथ्सन्तरा९ स९ शिंशाधि।
 वर्धयैनम्महते सौभगाय (२७)

विश्व एनमनु मदन्तु देवाः। अमुत्रभूयादध यद्यमस्य बृहस्पते
 अभिशस्तेरमुञ्चः। प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्माद्देवानामग्ने भिषजा
 शचीभिः। उद्वयं तमसस्परि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवं देवत्रा

सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥ (२८)

इमे शिवो अग्नेऽति सौभगाय चतुस्त्रिंशच्च॥ [७]

ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा शोचीः प्यग्नेः।
द्युमत्तमा सुप्रतीकस्य सूनोः। तनूनपादसुरो विश्ववेदा देवो देवेषु
देवः। पथ आनक्ति मध्वा घृतेन। मध्वा यज्ञं नक्षसे प्रीणानो
नराशः सो अग्ने। सुकृद्देवः संविता विश्ववारः। अच्छायमेति
शर्वसा घृतेनेडानो वह्निर्ममसा। अग्निः स्रुचो अध्वरेषु प्रयथ्सु।
स यक्षदस्य महिमानमग्नेः सः (२९)

ई मन्द्रासु प्रयसः। वसुश्चेतिष्ठो वसुधातमश्च। द्वारो देवीरन्वस्य
विश्वे व्रता ददन्ते अग्नेः। उरुव्यचसो धाम्ना पत्यमानाः। ते अस्य
योषणे दिव्ये न योनावुषासानक्ता। इमं यज्ञमवतामध्वरं नः। दैव्या
होतारावूर्ध्वमध्वरं नोऽग्नेर्जिह्वामभि गृणीतम्। कृणुतं नः स्विष्टिम्।
तिस्रो देवीर्बहिरेदः सदन्तिवडा सरस्वती (३०)

भारती। मही गृणाना। तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु त्वष्टा
सुवीरम्। रायस्पोषं वि प्यतु नाभिंमस्मे। वनस्पतेऽव सृजा
रराणस्त्मना देवेषु। अग्निर्हव्यः शमिता सूदयाति। अग्ने स्वाहा
कृणुहि जातवेद इन्द्राय हव्यम्। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्।
हिरण्यगर्भः समवर्तताग्ने भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्। स
दाधार पृथिवीं द्याम् (३१)

उ॒तेमां क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। यः प्रा॑ण॒तो नि॑मिष॒तो
म॑हि॒त्वैक॒ इ॒द्राजा॒ जग॑तो ब॒भूव॑। य ई॒शे अ॒स्य द्वि॒पद॑श्चतु॒ष्पदः॑
क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। य आ॑त्म॒दा ब॑ल॒दा यस्य॑ वि॒श्व
उ॒पास॑ते प्र॒शिषं॑ यस्य॑ दे॒वाः। यस्य॑ छा॒यामृ॑तं यस्य॑ मृ॒त्युः क॒स्मै
दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। यस्ये॒मे हि॒मव॑न्तो म॒हि॒त्वा यस्य॑ स॒मु॒द्रं
र॒सया॑ स॒ह (३२)

आ॒हुः। यस्ये॒माः प्र॒दि॒शो यस्य॑ बा॒हू क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑
वि॒धेम। यं क्र॑न्द॒सी अ॒वसा॑ तस्त॒भाने॑ अ॒भ्यै॒क्षेता॑म्मन॒सा रे॒ज॒माने॑।
यत्रा॑धि॒ सूर॒ उ॒दितौ॑ व्येति॒ क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। येन॑
द्यौरु॒ग्रा पृ॑थि॒वी च॑ दृ॒ढे येन॑ सु॒वः स्त॒भितं॑ येन॑ ना॒कः। यो
अ॒न्तरि॑क्षे रज॒सो वि॒मानः॑ क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। आपो॑
ह॒ यन्म॑ह॒तीर्वि॒श्वम् (३३)

आ॒य॒न्दक्षं॑ दधा॒ना ज॒नय॑न्तीर॒ग्निम्। ततो॑ दे॒वानां॑
नि॒रव॑र्त॒तासु॑रे॒कः क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। यश्चि॑दापो॑
महि॒ना प॒र्यप॑श्य॒द्वक्षं॑ दधा॒ना ज॒नय॑न्तीर॒ग्निम्। यो दे॒वेष्व॑धि॒ दे॒व
ए॒क आ॑सी॒त्क॒स्मै दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम॥ (३४)

अ॒ग्नेः स॒ सर॑स्वती॒ द्यां स॒ह वि॒श्वश्चतु॑स्त्रि॒हंशश्च॑॥ [८]

आ॒कू॒तिम॒ग्नि॒म्प्र॒युज॑ꣳ स्वाहा॒ मनो॑ मे॒धाम॒ग्नि॒म्प्र॒युज॑ꣳ स्वाहा॑
चि॒त्तं वि॒ज्ञा॑तम॒ग्नि॒म्प्र॒युज॑ꣳ स्वाहा॑ वा॒चो वि॒धृ॑तिम॒ग्नि॒म्प्र॒युज॑ꣳ स्वाहा॑

प्रजापतये मनवे स्वाहाग्रये वैश्वानराय स्वाहा विश्वे देवस्य नेतुर्मर्तो
वृणीत सख्यं विश्वे राय इषुध्यसि द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा
मा सु भित्था मा सु रिषो दृहस्व वीडयस्व सु। अम्ब धृष्णु
वीरयस्व (३५)

अग्निश्चेदं करिष्यथः। दृहस्व देवि पृथिवि स्वस्तय आसुरी
माया स्वधया कृतासि। जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यमरिष्टा
त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्। मित्रेतामुखां तपैषा मा भेदि। एतान्ते
परि ददाम्यभित्त्यै। द्वन्नः सर्पिरासुतिः प्रलो होता वरेण्यः।
सहसस्पुत्रो अद्भुतः। परस्या अधि संवतोऽवरा५ अभ्या (३६)

तुर। यत्राहमस्मि ता५ अंवा परमस्याः परावतो रोहिदंश्च इहा
गंहि। पुरीष्यः पुरुप्रियोऽग्ने त्वं तंरा मृधः। सीद त्वं मातुरस्या
उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा तपसाभि
शूशुचोऽन्तरस्या५ शुक्रज्योतिर्वि भाहि। अन्तरंग्रे रुचा त्वमुखायै
सदने स्वे। तस्यास्त्व५ हरंसा तपञ्जातवेदः शिवो भवा शिवो
भूत्वा मह्यमग्नेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः
स्वां योनिमिहासदः॥ (३७)

वीरयस्वा तपन्वि५शतिश्च॥

[९]

यदग्ने यानि कानि चा ते दारूणि दध्मसि। तदस्तु तुभ्यमिद्धृतं
तज्जुषस्व यविष्ठ। यदत्युपजिह्विका यद्वम्रो अंतिसर्पति। सर्वं तदस्तु

ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठम्। रात्रिं१ रात्रिमप्रयावम्भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते
घासमस्मै। रायस्पोषेण॒ समिषा॒ मदन्तोऽग्रे॒ मा ते॒ प्रतिवेशा॑ रिषाम।
नाभा॑ (३८)

पृथिव्याः॑ समिधानमग्निः॑ रायस्पोषाय॑ बृहते हवामहे।
इरम्मदम्बृहदुक्थं॑ यजत्रं॑ जेतारमग्निं॑ पृतनासु सासहिम्। याः सेना॑
अभीत्वरीराव्याधिनीरुगणा॑ उत। ये स्तेना॑ ये च तस्करास्ताः॑ स्ते
अग्रेऽपि॑ दधाम्यास्ये॑। दष्ट्राभ्याम्मलिमूञ्जम्यैस्तस्कराः॑ उत।
हनूभ्याः॑ स्तेनान्भगवस्ताः॑ स्त्वं खाद॑ सुखादितान्। ये जनेषु॑
मलिम्लवः॑ स्तेनासस्तस्करा॑ वने॑। ये (३९)

कक्षे॑ष्वघायवस्ताः॑ स्ते दधामि जम्भयोः। यो अस्मभ्यमरातीयाद्य
नो॒ द्वेषते॑ जनः। निन्दाद्यो अस्मान् दिप्साच्च॑ सर्वं तम्मस्मसा
कुरु। स॑शितं मे ब्रह्म स॑शितं वीर्यं बलम्। स॑शितं क्षत्रं
जिष्णु॑ यस्याहमस्मि॑ पुरोहितः। उदैषाम्बाहू॑ अतिरमुद्वर्च॑ उदू
बलम्। क्षिणोमि॑ ब्रह्मणामित्रानुन्नयामि (४०)

स्वा॑ अहम्। दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौदुर्मर्षमायुः
श्रिये रुचानः। अग्निर्मृतो॑ अभवद्वयोभिर्यदेनं॑ द्यौरजनयत्सुरेताः।
विश्वा॑ रूपाणि॒ प्रति॑ मुञ्चते कविः प्रासावीद्भद्रं॑ द्विपदे॒ चतुष्पदे॑।
वि॒ नाकम॑ख्यत्सविता वरेण्योऽनु॑ प्रयाणमुषसो॒ वि रा॑जति।
नक्तोषासा॒ समनसा॒ विरूपे॑ धापयेते॒ शिशुमेक॑ समीची॑। द्यावा॒
क्षामा॑ रुक्मः (४१)

अ॒न्तर्वि॑ भा॒ति दे॒वा अ॒ग्निं धा॑रयन्द्रवि॒णो॒दाः। सु॒पर्णो॑ऽसि
ग॒रुत्मा॑न्नि॒वृत्ते॑ शिरो॑ गाय॒त्रं चक्षुः॑ स्तोमं॑ आ॒त्मा सामं॑ ते
त॒नूर्वा॑मदे॒व्यम्ब॑ह॒द्रथ॑न्त॒रे प॒क्षौ य॑ज्ञाय॒ज्ञिय॑म्पुच्छं॒ छन्दा॑ऽस्य॒ङ्गानि॑
धि॒ष्णि॒याः श॒फा यजू॑षि॒ नाम॑। सु॒पर्णो॑ऽसि ग॒रुत्मा॑न्दि॒वं गच्छ॑
सु॒वं पत॑॥ (४२)

नाभा॒ वने॒ येन॑ या॒मि क्षा॑मां रु॒क्मो॑ऽष्टात्रिंशच्च॥ [१०]

अ॒ग्ने यं॑ य॒ज्ञम॑ध्व॒रं वि॒श्वतः॑ परि॒भूर॑सि। स इ॒द्दे॒वेषु॑ गच्छ॒ति।
सोम॑ या॒स्ते म॒योभु॑वं ऊ॒तयः॑ सन्ति॑ दा॒शुषे॑। ताभि॑र्नोऽवि॒ता भ॑व।
अ॒ग्निर्मूर्धा॑ भुवः॑। त्वं नः॑ सोम॑ या ते॒ धामा॑नि। तथ्स॑वि॒तुर्व॑र॒ण्यम्भ॑र्गो
दे॒वस्य॑ धीमहि। धियो॒ यो नः॑ प्रचो॒दया॑त्। अचि॑त्ती॒ यच्च॑कृ॒मा दै॒व्ये
जने॑ दी॒नैर्दक्षेः॑ प्रभू॑ती पू॒रुष॑त्वता॑। (४३)

दे॒वेषु॑ च सवि॒त॒र्मानु॑षेषु च॒ त्वं नो॒ अत्र॑ सु॒वता॑दना॒गसः॑।
चो॒दयि॑त्री सूनृ॒तानां॑ चे॒तन्ती॑ सु॒मती॑नाम्। य॒ज्ञं द॑धे॒ सर॑स्वती।
पा॒वीर॑वी क॒न्या चि॒त्रायुः॑ सर॑स्वती वी॒रप॑त्नी॒ धियं॑ धात्।
ग्राभि॑रच्छि॒द्रं श॒रणं॑ स॒जोषां॑ दुरा॒ध॒र्षं गृ॑ण॒ते शर्म॑ य॒सत्।
पू॒षा गा अ॒न्वे॑तु नः॑ पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑स॒नोतु॑ नः॑।
शु॒क्रं ते॑ अ॒न्यद्य॑ज॒तं ते॑ अ॒न्यत् (४४)

वि॒षु॒रूपे॑ अ॒ह॒नी द्यौरि॑वासि। वि॒श्वा हि मा॒या अ॒व॑सि स्वधा॒वो

भ॒द्रा ते॑ पू॒षन्नि॒ह रा॒तिर॑स्तु। ते॑ऽव॒र्धन्त॒ स्वत॑वसो महि॒त्व॒ना नाक॑
त॒स्थुरु॒रु च॑क्रिरे॒ सदे॑ः। विष्णु॑र्य॒द्धाव॒द्धृष॑णम्मद॒च्युतं॑ वयो॒ न सी॑द॒न्नधि॑
ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये। प्र चि॒त्रम॑र्कं गृ॒ण॒ते तु॒राय॑ मा॒रुता॑य॒ स्वत॑वसे
भ॒रध्व॑म्। ये सहा॑सि॒ सह॑सा॒ सह॑न्ते (४५)

रेज॑न्ते अ॒ग्ने पृ॒थि॒वी म॒खेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा वि॒श्वे दे॒वाः। द्यावा॑
नः पृ॒थि॒वी इ॒मं सि॒ध्रम॑द्य दि॒विस्पृ॑शम्। य॒ज्ञं दे॒वेषु॑ यच्छ॒ताम्।
प्र पू॒र्वजे॑ पि॒तरा॒ नव्य॑सीभिर्गी॒र्भिः कृ॑णुध्व॒सदे॑ने ऋ॒तस्य॑। आ
नो॑ द्यावापृ॒थि॒वी दै॒व्येन॑ जने॒न या॑त॒म्महि॑ वा॒ वरू॑थम्। अ॒ग्निं
स्तोमे॑न बो॒धय॑ समिधा॒नो अम॑र्त्यम्। ह॒व्या दे॒वेषु॑ नो दधत्। स
ह॒व्य॒वाडम॑र्त्य उ॒शि॒गदू॑तश्चनो॒हितः। अ॒ग्नि॒र्धिया॑ समृ॒ण्वति॑। शं नो॑
भवन्तु॒ वाजे॑वाजे॥ (४६)

पूरुष॑त्वता य॒ज्ञत॑न्ते॒ अन्य॑थ्सह॑न्ते चनो॒हितो॑ऽष्टौ च॥ [११]

विष्णोः॑ क्रमो॑ऽसि दि॒वस्प॑र्यन्न॒पते॑ऽपे॒तं समि॑तं या जा॒ता मा नो॑ हि॒सीद्ध॒वाऽस्या॑दि॒त्यङ्ग॑र्भ॒मिन्द्रा॑ग्नी
रोच॑नैका॒दश॑॥ [१२]

विष्णो॑रस्मिन् ह॒व्येति॑ त्वा॒ऽहं धी॑तिभि॒रहो॑त्रां अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत्॥४८॥ विष्णोः॑ क्रमो॑ऽसि स त्वन्नो॑
अ॒ग्ने॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रं छन्द आ रोह पृथिवीमनु
 वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिश्चिहा
 त्रैष्टुभं छन्द आ रोहान्तरिक्षमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो
 विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतं छन्द आ रोह दिवमनु
 वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः (१)

क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्तानुष्टुभं छन्द आ रोह दिशोऽनु वि
 क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा
 रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी
 भानुना भात्यन्तः। अग्नेऽभ्यावर्तिन्नभि न आ वर्तस्वायुषा वर्चसा
 सन्या मेधया प्रजया धनेन। अग्ने (२)

अङ्गिरः शतं ते सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः। तासाम्पोषस्य
 पोषेण पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि। पुनरूर्जा नि
 वर्तस्व पुनरग्न इषायुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रय्या नि
 वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्सिया विश्वतस्परि। उदुत्तमं वरुण
 पाशमस्मदवाधमम् (३)

वि मध्यमं श्रथाय। अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो

अदितये स्याम। आ त्वाहार्षमन्तरभूर्धुवस्तिष्ठाविचाचलिः।
 विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वस्मिन्नाष्ट्रमधि श्रया। अग्रे बृहन्नुषसामूर्ध्वो
 अस्थान्निर्जग्मिवान्तमसो ज्योतिषागात्। अग्निर्भानुना रुशता
 स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्मान्यप्राः। सीद त्वं मातुरस्याः (४)

उपस्थे विश्वान्यग्रे वयुनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा
 तपसाभि शूशुचोऽन्तरस्याः शुक्रज्योतिर्वि भाहि। अन्तरग्रे रुचा
 त्वमुखायै सदेने स्वे। तस्यास्त्वः हरसा तपञ्जातवेदः शिवो भव।
 शिवो भूत्वा मह्यमग्रेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः
 सर्वाः स्वं योनिमिहासदः। हःसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता
 वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदजा गोजा ऋतजा
 अद्रिजा ऋतम्बृहत्॥ (५)

दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विप्पो विष्णोर्धनेनाग्रेऽधुममस्याः शुचिषथोडंश च॥—[१]

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्वितीयं परि जातवेदाः।
 तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः। विद्वा ते
 अग्रे त्रेधा त्रयाणि विद्वा ते सद्म विभृतं पुरुत्रा। विद्वा ते नाम
 परमं गुहा यद्विद्वा तमुत्सं यत आजगन्थ। समुद्रे त्वा नृमणा
 अप्स्वन्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्र ऊधन्। तृतीयं त्वा (६)

रजसि तस्थिवाः समृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन्।
 अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्।

सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः।
 उशिक्पावको अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो निधायि। इयर्ति
 धूममरुषम्भरिभ्रदुच्छुक्तेण शोचिषा द्यामिनक्षत्। विश्वस्य
 केतुर्भुवनस्य गर्भ आ (७)

रोदसी अपृणाञ्जायमानः। वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना
 यदग्निमयजन्त पञ्च। श्रीणामुदारो धरुणो रयीणाम्मनीषाणाम्प्रार्पणः
 सोमगोपाः। वसोः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्रं
 उषसामिधानः। यस्तै अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्रे।
 प्र तं नय प्रतरां वस्यो अच्छाभि द्युम्नं देवभक्तं यविष्ठ। आ (८)

तम्भज सौश्रवसेष्वग्र उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने।
 प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवात्युज्जातेन भिनददुञ्जनित्वैः। त्वामग्रे
 यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि। त्वया
 सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः। दृशानो
 रुक्म उर्व्या व्यद्यौर्दुर्मरुषमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो
 अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः॥ (९)

तृतीयं त्वा गर्भ आ यविष्ठा यच्चत्वारि च॥ [२]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः। प्रप्रदातारं तारिष
 ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। उदु त्वा विश्वे देवा अग्रे भरन्तु

चित्तिभिः। स नो भव शिवतमः सुप्रतीको विभावसुः। प्रेदग्रे
ज्योतिष्मान् याहि शिवेभिर्चिभिस्त्वम्। बृहद्विभानुभिर्भासन्मा
हिंसीस्तनुवां प्रजाः। समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम्।
आ (१०)

अस्मिन् हव्या जुहोतन। प्रप्रायमग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यथ्सूर्यो
न रोचते बृहद्भाः। अभि यः पूरुम् पृतनासु तस्थौ दीदायु दैव्यो
अतिथिः शिवो नः। आपो देवीः प्रतिं गृह्णीतु भस्मैतथ्स्योने कृणुध्वं
सुरभावुं लोके। तस्मै नमन्तां जनयः सुपत्नीर्मातेव पुत्रम्बिभृता
स्वेनम्। अप्सवग्रे सधिष्ठव (११)

सौषधीरनुं रुध्यसे। गर्भे सञ्जायसे पुनः। गर्भो अस्योषधीनां
गर्भो वनस्पतीनाम्। गर्भो विश्वस्य भूतस्याग्रे गर्भो अपामंसि।
प्रसद्य भस्मना योनिमपश्च पृथिवीमग्रे। ससृज्य मातृभिस्त्वं
ज्योतिष्मान्पुनरासदः। पुनरासद्य सदनमपश्च पृथिवीमग्रे। शेषे
मातुर्यथोपस्थेऽन्तरस्यां शिवतमः। पुनरूर्जा (१२)

नि वर्तस्व पुनरग्र इषायुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह
रय्या नि वर्तस्वाग्रे पिन्वस्व धारया। विश्वप्स्त्रिया विश्वतस्परि।
पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः।
घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः। बोधा
नो अस्य वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः। पीयति त्वो

अनु॑ त्वो गृणा॑ति व॒न्दारु॑स्ते त॒नुव॑ वन्दे अ॒ग्रे। स बो॑धि सूरि॒र्म॒घवा॑
वसु॑दावा वसु॑पतिः। यु॒यो॒र्ध्य॑स्मद्वे॒षा॑सि॥ (१३)

आ तवो॒र्जाऽनु॑ षोड॑श च॥ [३]

अपै॑त॒ वीत॒ वि च॑ सर्प॒तातो॒ येऽत्र॒ स्थ पु॑रा॒णा ये च॒ नूत॑नाः।
अदा॑दिदं य॒मोऽव॑सानं पृथि॒व्या अ॑क्र॒न्निम॑म् पि॒तरो॑ लो॒कम॑स्मै।
अ॒ग्नेर्भ॑स्मा॒स्य॒ग्नेः पु॑री॒षम॑सि सं॒ज्ञान॑मसि का॒मध॑रण॒म्मयि॑ ते
का॒मध॑रण॒म्भूयात्। सं या वः॑ प्रि॒यास्त॑नुवः स॒म्प्रि॒या हृ॑द॒यानि॑ वः।
आ॒त्मा वो॑ अस्तु (१४)

स॒म्प्रि॒यः स॒म्प्रि॒यास्त॑नुवो म॒म। अ॒य॑सो अ॒ग्निर्य॑स्मिन्सोम॒मिन्द्र॑
सु॒तं द॒धे ज॒ठरे॑ वाव॒शानः॑। स॒ह॒स्रि॒यं वा॒ज॒मत्यं॑ न स॒प्तिः
स॒स॒वान्ध॑स॒न्धस्तू॑यसे जा॒तवे॑दः। अ॒ग्ने दि॒वो अ॑र्ण॒मच्छा॑ जिगा॒स्यच्छा॑
दे॒वा॑ ऊ॒चिषे॑ धि॒ष्णि॒या ये। याः प॒रस्ता॑द्रोच॒ने सूर्य॑स्य
याश्चा॒वस्ता॑दुपतिष्ठ॒न्त आपः॑। अ॒ग्ने य॑त्ते दि॒वि वर्चः॑ पृथि॒व्यां
यदो॑षधीषु (१५)

अ॒प्सु वा॑ यज॒त्र। येना॒न्तरि॑क्षमु॒र्वात॑तन्थं त्वे॒षः स भा॒नुर॑र्ण॒वो
नृ॒चक्षाः॑। पु॒री॒ष्या॑सो अ॒ग्नयः॑ प्राव॒णेभिः॑ स॒जोष॑सः। जुष॒न्ता॑
ह॒व्यमा॑हु॒तम॑नमी॒वा इषो॑ म॒हीः। इडा॑म॒ग्ने पु॑रु॒द॑सः स॒नि गोः॑
श॒श्वत्त॑म॒ हव॑मानाय सा॒धा। स्या॒न्नः सु॑नुस्तन॒यो वि॒जावा॑ग्ने सा ते
सु॒म॒तिर्भू॑त्व॒स्मे। अ॒यं ते योनि॑र्ऋ॒त्वियो॑ यतो॑ जा॒तो अ॑रोच॒थाः।

तं जानन्न (१६)

अ॒ग्न आ रो॒हाथा॑ नो वर्ध॒या रयि॑म्। चिद॑सि॒ तया॑
दे॒वत॑याङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सीद॒ परि॑चिद॑सि॒ तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा
सीद॒ लोकं॑ पृ॒ण छि॒द्रं पृ॒णायौ॑ सीद॒ शिवा॑ त्वम्। इन्द्रा॑ग्नी त्वा
बृह॑स्पति॒रस्मिन्॑ योना॑वसीषदन्न। ता अ॒स्य॒ सूद॑दोहसः॒ सोम॑ः
श्री॑णन्ति॒ पृश्न॑यः। जन्मं॑ दे॒वानां॑ वि॒शस्त्रि॑ष्वा रो॒चने॑ दि॒वः॥ (१७)

अ॒स्त्वोप॑धीषु जानन्न॒ष्टाच॑त्वारि॒शच्च॥ [४]

समि॑त॒ः सं क॑ल्पेथा॒ः सम्प्रि॑यौ रोचि॒ष्णू सु॑मन॒स्यमा॑नौ।
इष॑मूर्ज॒मभि॑ सं॒वसा॑नौ सं वा॒म्मना॑सि॒ सं व्र॑ता॒ समु॑
चि॒त्तान्या॑क॒रम्। अ॒ग्रे पु॑री॒ष्याधि॑पा भ॒वा त्वं नः॑। इष॑मूर्ज॒
यज॑मानाय धेहि। पु॒री॒ष्यस्त्व॑म॒ग्रे रयि॑मान्यु॒ष्टिमा॑ अ॒सि। शि॒वाः
कृ॒त्वा दि॒शः सर्वाः॑ स्वां योनि॑मिहा॒सदः॑। भव॑तं नः॒ सम॑नसौ
समो॑कसौ (१८)

अ॒रेप॑सौ। मा य॒ज्ञः हि॑सिष्टं॒ मा य॒ज्ञप॑तिं जा॒तवे॑दसौ शि॒वौ
भव॑तम॒द्य नः॑। मा॒तेव॑ पु॒त्रं पृ॑थि॒वी पु॑री॒ष्यम॑ग्निः॒ स्वे योना॑वभा॒रुखा॑।
तां वि॒श्वेर्दे॒वैर॑क्र॒तुभिः॑ संवि॒दानः॑ प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा वि मु॒ञ्चतु॑।
यद॒स्य पा॒रे रज॑सः शु॒क्रं ज्योति॑रजा॒यत॑। तन्नः॑ पर्ष॒दति॑ द्विषोऽ॒ग्रे
वैश्वान॑र॒ स्वाहा॑। नमः॒ सु ते॑ निर्॒क्रते॑ वि॒श्वरू॑पे (१९)

अ॒य॒स्मयं॑ वि चृ॒ता ब॒न्धमे॑तम्। य॒मेन॑ त्वं य॒म्या

संविदानोत्तमं नाकमधि रोहयेमम्। यत्तं देवी निर्ऋतिरा
 बबन्ध दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते तद्वि ष्याम्यायुषो न
 मध्यादथा जीवः पितुर्मद्धि प्रमुक्तः। यस्यास्ते अस्याः क्रूर
 आसञ्जुहोम्येषाम्बन्धानामवसर्जनाय। भूमिरिति त्वा जना
 विदुर्निर्ऋतिः (२०)

इति त्वाहं परि वेद विश्वतः। असुन्वन्तमयंजमानमिच्छ
 स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि। अन्यमस्मदिच्छ सा त इत्या नमो
 देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु। देवीमहं निर्ऋतिं वन्दमानः पितेव पुत्रं
 दसये वचोभिः। विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरःशिरः प्रति
 सूरि वि चष्टे। निवेशनः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चष्टे (२१)

शचीभिः। देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे
 पंथीनाम्। सं वरत्रा दधातन निराहावान्कृणोतन। सिञ्चामहा
 अवटमुद्रिणं वयं विश्वाहादस्तमक्षितम्। निष्कृताहावमवटं
 सुवरत्रं सुषेचनम्। उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम्। सीरा युञ्जन्ति
 कवयो युगा वि तन्वते पृथक्। धीरा देवेषु सुम्रया। युनक्त सीरा
 वि युगा तनोत कृते योनौ वपतेह (२२)

बीजम्। गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्थसृण्या
 पक्वमायत्। लाङ्गलम्पवीरवः सुशेवः सुमतिथ्सरु। उदित्कृषति
 गामविम्प्रफर्त्य च पीवरीम्। प्रस्थावद्रथवाहनम्। शुनं नः फाला

वि तुदन्तु भूमिः शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहान्। शुनम्पर्जन्यो
मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम्। कामं कामदुघे धुक्ष्व
मित्राय वरुणाय च। इन्द्रायाग्रये पूष्ण ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः। घृतेन
सीता मधुना समक्ता विश्वैर्देवैरनुमता मरुद्भिः। ऊर्जस्वती पयसा
पिन्वमानास्मान्सीते पयसाभ्याववृथस्व॥ (२३)

समौकसौ विश्वरूपे विदुर्निरुक्तिरभि चष्ट इह मित्राय द्वाविंशतिश्च॥ [५]

या जाता ओषधयो देवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा। मन्दामि बभ्रूणामहं
शतं धामानि सप्त च। शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः।
अथा शतक्रत्वो यूयमिमं मे अगदं कृत। पुष्पावतीः प्रसूवतीः
फलिनीरफला उत। अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः।
ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुपं ब्रुवे। रपांसि विघ्नतीरित
रपः (२४)

चातयमानाः। अश्वत्थे वो निषदनम्पर्णे वो वसतिः कृता।
गोभाज इत्किलासथ यथ्सनवथ पूरुषम्। यदहं वाजयन्निमा
ओषधीरहस्त आदधे। आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो
यथा। यदोषधयः संगच्छन्ते राजानः समिताविव। विप्रः स
उच्यते भिषग्रक्षोहामीवचातनः। निष्कृतिर्नाम वो माताथा यूयं
स्थ सङ्कृतीः। सुराः पतत्रिणीः (२५)

स्थन यदामयति निष्कृत। अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या

उपावता। ताः सर्वा ओषधयः संविदाना इदम्मे प्रावता
वचः। उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेरते। धनः
सनिष्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष। अति विश्वाः परिष्ठाः
स्तेन इव व्रजमक्रमुः। ओषधयः प्राचुच्यवुर्यत् किं च तनुवाः
रपः। याः (२६)

त आतस्थुरात्मानं या आविविशुः परुःपरुः। तास्ते यक्ष्मं
वि बोधन्तामुग्रो मध्यमशीरिव। साकं यक्ष्मं प्र पंत श्येनेन
किकिदीविना। साकं वातस्य धाज्या साकं नश्य निहाकया।
अश्वावतीः सोमवतीमूर्जयन्तीमुदोजसम्। आ विंथि सर्वा
ओषधीरस्मा अरिष्टतातये। याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च
पुष्पिणीः। बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुश्चन्त्वः हंसः। याः (२७)

ओषधयः सोमराज्ञीः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तासां त्वमस्युत्तमा
प्र णो जीवातवे सुव। अवपतन्तीरवदन्दिव ओषधयः परि। यं
जीवमश्रवामहै न स रिष्याति पूरुषः। याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च
दूरं परांगताः। इह संगत्य ताः सर्वा अस्मै सं दत्त भेषजम्।
मा वो रिषत्खनिता यस्मै चाहं खनामि वः। द्विपच्चतुष्पदस्माकः
सर्वमस्त्वनातुरम्। ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा। यस्मै
करोति ब्राह्मणस्तः राजन्यारयामसि॥ (२८)

मा नो॑ हि॒ःसीञ्जनि॑ता यः पृ॒थि॒व्या यो वा॒ दिवः॑ स॒त्यध॑र्मा
ज॒जान॑। यश्चा॒पश्च॒न्द्रा बृ॑ह॒तीर्ज॑जान॒ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम।
अ॒भ्याव॑र्तस्व पृथि॒वि य॒ज्ञेन॑ पय॑सा स॒ह। व॒पां ते॑ अ॒ग्निरि॑षितो-
ऽव॑ सर्पतु। अ॒ग्ने यत्ते॑ शु॒क्रं यच्च॒न्द्रं यत्पू॑तं यद्य॒ज्ञियम्॑। तद्दे॒वेभ्यो॑
भराम॑सि। इष॒मूर्ज॑म॒हमि॑त आ (२९)

द॒द ऋ॑तस्य॒ धाम्नो॑ अ॒मृत॑स्य॒ योनेः॑। आ नो॑ गोषु॑
विश॒त्वौष॑धीषु॒ जहा॑मि से॒दिम॑नि॒राम॑मीवाम्। अ॒ग्ने तव॑ श्रवो॒ वयो॑
महि॑ भ्राजन्त्य॒र्चयो॑ विभावसो। बृह॑द्भानो॒ शव॑सा॒ वाज॑मुक्थ्य॑
दधा॑सि दा॒शुषे॑ कवे। इ॒र॒ज्यन्न॑ग्ने प्रथयस्व ज॒न्तुभि॑र॒स्मे रा॒यो
अम॑र्त्य। स द॑र्श॒तस्य॑ वपु॑षो॒ वि रा॑जसि पृ॒णक्षि॑ सान॒सि॑
र॒यिम्। ऊ॒र्जो न॑पा॒ज्जात॑वेदः सुश॒स्तिभि॑र्म॒न्दस्व॑ (३०)

धी॒तिभि॑र्हितः। त्वे इषः॒ सं द॑धु॒र्भूरि॑रेतसश्चि॒त्रोत॑यो
वा॒मजा॑ताः। पा॒व॒क॒वर्चाः॑ शु॒क्र॒वर्चा॑ अ॒नू॒नव॑र्चा उ॒दिय॑र्षि भा॒नुना॑।
पु॒त्रः पि॒तरा॑ वि॒चर॑न्नुपा॒वस्यु॑भे पृ॒णक्षि॑ रोद॑सी। ऋ॒तावा॑न॒म्महि॑षं
वि॒श्वच॑र्षणिम॒ग्नि॑ सु॒म्राय॑ दधिरे पुरो जनाः॑। श्रु॒त्कर्ण॑ स॒प्रथ॑स्तं
त्वा गि॒रा दै॒व्य॒म्मानु॑षा यु॒गा। नि॒ष्क॒र्तार॑म॒ध्वर॑स्य॒ प्रचे॑तसं क्षय॑न्त॒
राध॑से म॒हे। रा॒ति॒म्भृ॒गूणा॑मु॒शिज॑ क॒विक्र॑तुं पृ॒णक्षि॑ सान॒सिम् (३१)

र॒यिम्। चि॒तः स्थ॑ परि॒चितं॑ ऊ॒र्ध्वचि॑तः श्रय॒ध्वं तया॑
दे॒वत॑याङ्गि॒रस्व॑द् ध्रु॒वाः सी॑दत। आ प्या॑यस्व॒ समे॑तु ते वि॒श्वतः॑

सोमं वृष्णि॑यम्। भवा॒ वाज॑स्य सङ्ग॒थे। सं ते॒ पया॑सि॒ समु॑ यन्तु
वाजाः॒ सं वृष्णि॑यान्यभिमाति॒षाहः॑। आप्या॑यमानो अ॒मृता॑य सोम
दिवि॒ श्रवा॑स्युत्त॒मानि॑ धिष्व॥ (३२)

आ मन्द॑स्व सान॒सिमेका॑न्नच॒त्वारि॑शच्च॥ [७]

अ॒भ्य॑स्थाद्वि॒श्वाः पृ॑त॒ना अ॑रा॒तीस्तद॑ग्निरा॒ह तदु॑ सोमं आह।
बृह॑स्पतिः सवि॒ता तन्म॑ आह पु॒षा मा॑धा॒त्सुकृ॑तस्य॒ लोके॑। यद॑क्र॒न्दः
प्रथ॑मं जाय॑मान उ॒द्यन्त्स॑मु॒द्रादु॑त वा॒ पुरी॑षात्। श्ये॒नस्य॑ प॒क्षा
ह॑रि॒णस्य॑ बा॒हू उप॑स्तुतं जनि॑म् तत्तै॑ अर्व॒न्। अ॒पां पृ॑ष्ठम॑सि॒ योनि॑र॒ग्नेः
स॑मु॒द्रम॑भि॒तः पि॒न्व॑मानम्। वर्ध॑मानम्हः (३३)

आ च॒ पुष्क॑रं दि॒वो मा॑त्र॒या व॑रिणा प्र॒थस्व॑। ब्रह्म॑
ज॒ज्ञान॑म॒प्रथ॑मम्पु॒रस्ता॑द्वि सी॒मतः॑ सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः। स बु॒धिया॑
उ॒पमा॑ अ॒स्य वि॒ष्टाः स॒तश्च॒ योनि॑मस॒तश्च॒ वि॒वं। हि॒र॒ण्य॒गर्भः॑
सम॑वर्त॒ताग्रे॑ भू॒तस्य॑ जा॒तः प॑तिरे॒क आ॑सीत्। स दा॑धार
पृ॒थि॒वीं द्या॑मु॒तेमां॑ कस्मै॒ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम॑। द्र॒प्सश्च॑स्क॒न्द
पृ॒थि॒वीम॑नु॒ (३४)

द्यामि॑मं च॒ योनि॑मनु॒ यश्च॒ पूर्वं॑। तृ॒तीयं॒ योनि॑मनु॒ स॒श्चर॑न्तं द्र॒प्सं
जु॒होम्य॑नु॒ सप्त॑ हो॒त्राः। नमो॑ अस्तु स॒र्पेभ्यो॒ ये के॑ च॒ पृथि॑वीमनु॒।
ये अ॒न्तरि॑क्षे॒ ये दि॒वि तेभ्यः॑ स॒र्पेभ्यो॒ नमः॑। येऽदो॑ रो॒चने॑ दि॒वो ये
वा॒ सूर्य॑स्य र॒श्मिषु॑। येषा॑म॒प्सु स॑दः कृतं तेभ्यः स॒र्पेभ्यो॒ नमः॑।

या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीः रनु। ये वावटेषु शेरंते
तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥ (३५)

महोऽनु यातुधानानामेकादश च॥ [८]

ध्रुवासि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वा समुद्र
उद्वधीन्मा सुपर्णोऽव्यथमाना पृथिवीं दृह। प्रजापतिस्त्वा सादयतु
पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्प्रथोऽसि पृथिव्यसि भूरसि
भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं
यच्छ पृथिवीं दृह पृथिवीं मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायानाय
व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै (३६)

चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु मृह्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया
देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषःपरुषः
परि। एवा नो दूर्वे प्र तनु सहस्रेण शतेन च। या शतेन प्रतनोषि
सहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयम्।
अषाढासि सहमाना सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः
सहस्व पृतन्यतः। सहस्रेवीर्या (३७)

असि सा मा जिन्वा मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति
सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवः
रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाः अस्तु
सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः। मही द्यौः पृथिवी च न इमं

य॒ज्ञमि॑मिक्षताम्। पि॒पृतां॑ नो॒ भरी॑मभिः। तद्वि॒ष्णोः॑ पर॒मम् (३८)

प॒दः सदा॑ पश्यन्ति सूर॒यः। दि॒वीव॒ चक्षु॑रात॒तम्। ध्रु॒वासि॑
पृथि॒वि सह॑स्व पृ॒तन्य॑तः। स्यू॒ता दे॒वेभि॑र॒मृते॑नागाः। यास्ते॑ अ॒ग्ने
सूर्ये॑ रुचं॒ उद्य॑तो दि॒वमा॑त॒न्वन्ति॑ र॒श्मिभिः॑। ताभिः॑ सर्वा॑भी रु॒चे
जना॑य नस्कृ॒धि। या वो॑ दे॒वाः सूर्ये॑ रु॒चो गो॑ष्व॒श्वेषु॑ या रु॒चः।
इन्द्रा॑ग्नी ताभिः॑ सर्वा॑भी रुचं॒ नो ध॑त्त बृह॒स्पते॑। वि॒राट् (३९)

ज्योति॑रधारय॒त्सम्रा॑ङ्गोति॑रधारय॒त्स्वरा॑ङ्गोति॑रधारयत्। अ॒ग्ने
यु॒क्ष्वा हि ये॑ तवा॒श्वासो॑ दे॒व सा॒धवः॑। अ॒रं वह॑न्त्या॒शवः॑। यु॒क्ष्वा
हि दे॒वहू॑त॒माः अ॒श्वाः अ॒ग्ने र॒थीरि॑व। नि होता॑ प॒ूर्वः स॒दः।
द्र॒प्सश्च॑स्क॒न्द पृथि॑वीमनु॒ द्यामि॑मं च॒ योनि॑मनु॒ यश्च॒ पूर्वः॑। तृ॒तीयं॒
योनि॑मनु॒ सञ्चर॑न्तं द्र॒प्सं जु॑होम्यनु॒ सप्त (४०)

होत्राः॑। अ॒भूदि॑दं वि॒श्वस्य॑ भु॒वनस्य॑ वा॒जिन॑म॒ग्नेर्वै॑श्वान॒रस्य॑ च।
अ॒ग्निज्योति॑षा॒ ज्योति॑ष्मान्नु॒क्रभो॑ वर्च॒सा वर्च॑स्वान्। ऋ॒चे त्वा॑ रु॒चे
त्वा॒ समि॑त्स्व॒वन्ति॑ स॒रितो॑ न धे॒नाः। अ॒न्तर॑हृ॒दा मन॑सा पू॒यमा॑नाः।
घृ॒तस्य॑ धा॒रा अ॒भि चा॑कशीमि। हि॒र॒ण्ययो॑ वे॒तसो॑ म॒ध्य आ॑साम्।
तस्मि॑न्त्सुप॒र्णो म॑धुकृत्कु॒लायी॑ भज॒न्नास्ते॑ मधुं दे॒वता॑भ्यः। तस्या॑स॒ते
हर॑यः स॒प्त ती॒रे स्व॒धां दुहा॑ना अ॒मृत॑स्य॒ धारा॑म्॥ (४१)

आदित्यं गर्भम्पयसा समञ्जन्त्सहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम्।
 परि वृद्धिं हरसा माभि मृक्षः शतायुषं कृणुहि चीयमानः।
 इमं मा हिंसीद्विपादम्पशूनां सहस्राक्ष मेध आ चीयमानः।
 मयुमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वातस्य
 ध्राजिं वरुणस्य नाभिमश्वं जज्ञानं सरिरस्य मध्ये। शिशु
 नदीनां हरिमद्रिबुद्धमग्रे मा हिंसीः (४२)

परमे व्योमन्। इमं मा हिंसीरेकशफम्पशूनां कनिक्रुदं
 वाजिनं वाजिनेषु। गौरमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो
 नि षीद। अजस्रमिन्दुमरुषम्भुरण्युमग्निमीडे पूर्वचित्तौ नमोभिः। स
 पर्वभिर्ऋतुशः कल्पमानो गां मा हिंसीरदितिं विराजम्। इमं
 समुद्रं शतधारमुत्सं व्यच्यमानम्भुवनस्य मध्ये। घृतं दुहानामदितिं
 जनायाग्रे मा (४३)

हिंसीः परमे व्योमन्। गवयमारण्यमनु ते दिशामि तेन
 चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वरूत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमविं जज्ञानां
 रजसः परस्मात्। महीं साहस्रीमसुरस्य मायामग्रे मा हिंसीः
 परमे व्योमन्। इमामूर्णायुं वरुणस्य मायां त्वचम्पशूनां द्विपदां
 चतुष्पदाम्। त्वष्टुः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्रे मा हिंसीः परमे
 व्योमन्। उष्ट्रमारण्यमनु (४४)

ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। यो अग्निरग्रेस्तपसो-

ऽधि॑ जा॒तः शोचा॑त्पृथि॒व्या उ॒त वा॑ दि॒वस्परि॑ । येन॑ प्र॒जा वि॒श्वक॑र्मा
व्या॒न॒द्वम॑ग्रे हेडुः परि॑ ते वृ॒णक्तु॑ । अ॒जा ह्य॑ग्रे॒रज॑निष्ट॒ गर्भा॑त्सा
वा अ॑पश्य॒ज्जनि॑तार॒मग्रे॑ । तया॒ रोह॑माय॒न्नुप॒ मेध्या॑स॒स्तया॑ दे॒वा
दे॒वता॑मग्रं आयन् । श॒र॒भमा॑र॒ण्यम॑नु॒ ते दि॑शामि॒ तेन॑ चि॒न्वा॒नस्त॑नुवो
नि षी॑द ॥ (४५)

अग्रे मा हिंसीरग्रे मोष्टमारण्यमनु शरभं नवं च ॥ [१०]

इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः परि॒ वाज॑ेषु भूषथः । तद्वा॑ चेति॒ प्र वी॒र्य॑म् ।
श्रथ॑द्वृत्रमु॒त संनो॑ति॒ वाज॑मिन्द्रा॒ यो अ॒ग्नी सह॑री सपर्यात् । इ॒र॒ज्यन्ता॑
वस॑व्यस्य भूरेः सह॑स्तमा सह॑सा वा॒जय॑न्ता । प्र च॑र्ष॒णिभ्यः॑ पृ॒तना॑
हव॑ेषु प्र पृथि॒व्या रि॑रिचाथे दि॒वश्च॑ । प्र सि॒न्धुभ्यः॑ प्र गि॒रिभ्यो॑ महि॒त्वा
प्रेन्द्रा॑ग्नी वि॒श्वा भुव॑नात्य॒न्या । मरु॑तो॒ यस्य॒ हि (४६)

क्षये॑ पा॒था दि॒वो वि॑महसः । स सु॑गो॒पात॑मो॒ जनः॑ । य॒ज्ञैर्वा
य॒ज्ञवा॑हसो विप्रस्य वा मती॒नाम् । मरु॑तः शृणु॒ता हव॑म् । श्रि॒यसे॒
कम्भानु॑भिः सम्मि॑मिक्षिरे ते र॒श्मिभि॑स्त ऋक्॒भिः सु॒खाद॑यः । ते
वा॒शीम॑न्त इ॒ष्मिणो॒ अर्भी॑रवो वि॒द्रे प्रि॑यस्य॒ मारु॑तस्य॒ धाम्नः॑ । अ॒व
ते हेडु॑ उदु॒त्त॑मम् । कया॑ नश्चि॒त्र आ भु॑वदूती स॒दावृ॑धः सखा॑ । कया॒
शचि॑ष्ठया वृ॒ता । (४७)

को अ॒द्य यु॑ङ्क्ते धुरि॒ गा ऋ॒तस्य॑ शिमी॑वतो भा॒मिनो॑ दुर॒हणा॑यून् ।
आ॒सन्नि॑षून् हृ॒त्स्वसो॑ मयो॒भून् य ए॑षाम् भृ॒त्यामृ॑णध॒त्स जी॑वात् ।

अग्ने नया देवानां॑ शं नो भवन्तु वाजेवाजे। अप्सवंग्रे सधिष्टव
सौषधीरनु रुध्यसे। गर्भे सञ्जायसे पुनः। वृषां सोम द्युमां॑ असि
वृषां देव वृषव्रतः। वृषा धर्माणि दधिषे। इमं मे वरुण तत्त्वां यामि
त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने॥ (४८)

हि वृता म एकादश च॥ [११]

अपां त्वेमन्नयं पुरो भुवः प्राचीं ध्रुवक्षितिस्त्र्यविरन्द्राग्नी मा छन्द आशुस्त्रिवृदग्नेर्भागोऽस्येकयेयमेव
सा याग्रे जातानग्निर्वृत्राणि त्रयोदश॥ [१२] अपां त्वेन्द्राग्नी इयमेव देवताता पद्भिश्शत्॥३६॥ अपां
त्वमन् हविषा वर्धनेन॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अपां त्वेमन्त्सादयाम्यपां त्वोद्मन्त्सादयाम्यपां त्वा
भस्मन्त्सादयाम्यपां त्वा ज्योतिषि सादयाम्यपां त्वायने
सादयाम्यर्णवे सद्ने सीद समुद्रे सद्ने सीद सलिले सद्ने
सीदापां क्षये सीदापां सधिषि सीदापां त्वा सद्ने सादयाम्यपां
त्वा सधस्थे सादयाम्यपां त्वा पुरीषे सादयाम्यपां त्वा योनौ
सादयाम्यपां त्वा पार्थसि सादयामि गायत्री छन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो
जगती छन्दोऽनुष्टुप्छन्दः पङ्क्तिश्छन्दः॥ (१)

योनौ पञ्चदश च॥ [१]

अ॒य॒म्पु॒रो भु॒व॒स्तस्य॑ प्रा॒णो भौ॒वाय॑नो व॒स॒न्तः प्रा॑णाय॒नो गा॑य॒त्री
वा॑स॒न्ती गा॑य॒त्रियै गा॑य॒त्रं गा॑य॒त्रादु॑पा॒ऽशु॒रुपा॒ऽशो॒स्त्रिवृ॑त्रि॒वृतो॑
रथ॑न्तर॒ऽरथ॑न्तराद्वसिष्ठ ऋषिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया त्वया प्रा॒णं
गृ॒ह्णामि॑ प्र॒जाभ्यो॑ऽयं दक्षि॒णा वि॒श्वक॑र्मा तस्य मनो वैश्वक॑र्मणं
ग्री॒ष्मो मा॑न॒सस्त्रि॑ष्टु॒ग्रेष्मी॑ त्रि॒ष्टुभं ऐ॒डमै॒डाद॑न्तर्या॒मोऽन्तर्या॑मात्
प॒ञ्चद॑शः प॒ञ्चद॑शाद्बृहद्बृह॒तो भ॒रद्वा॑ज ऋषिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया
त्वया मनः (२)

गृ॒ह्णामि॑ प्र॒जाभ्यो॑ऽयम्प॒श्चाद्वि॒श्वव्य॑चास्तस्य चक्षुर्वै॒श्वव्य॑च॒सं
व॒र्षाणि॑ चाक्षु॒षाणि॑ जगती वा॒र्षी जग॑त्या ऋक्ष॑म॒मृक्ष॑माच्छुक्रः
शु॒क्राथ्स॑प्तद॒शः स॑प्तद॒शाद्वैरू॑पं वैरू॒पाद्वि॒श्वमि॑त्र ऋषिः प्र॒जा-
प॑तिगृहीतया त्वया चक्षुर्गृ॒ह्णामि॑ प्र॒जाभ्य॑ इ॒दमु॑त्तराथ्सुव॒स्तस्य॑
श्रोत्र॑ः सौ॒वः श॒रच्छौ॒त्र्यनु॑ष्टु॒ष्ठा॒रघ्न॑नुष्टु॒भः स्वा॒रः स्वा॒रान्म॒न्थी
म॒न्थिनं॑ एक॒वि॒ंश एक॒वि॒ंशाद्वै॒राजं॑ वैरा॒जाज्ज॒मद॑ग्निर॒ऋषिः
प्र॒जाप॑तिगृहीतया (३)

त्वया श्रोत्रं गृ॒ह्णामि॑ प्र॒जाभ्य॑ इ॒यमु॑परि म॒तिस्तस्यै॑ वाङ्मा॒ती
है॒मन्तो वा॑च्याय॒नः प॒ङ्क्ति॑रहै॒मन्ती॑ प॒ङ्क्तौ नि॒धन॑वन्निधन॑वत आग्रय॒ण
आ॑ग्रय॒णात्रि॑णवत्रयस्त्रि॒ंशौ त्रि॑णवत्रयस्त्रि॒ंशाभ्या॑ः शा॒क्ररै॑वते
शा॒क्ररै॑वताभ्या॑ वि॒श्वक॑र्म॒र्षिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया त्वया वाचं
गृ॒ह्णामि॑ प्र॒जाभ्यः॥ (४)

प्राचीं दिशां वसन्त ऋतूनामग्निदेवता ब्रह्म द्रविणं त्रिवृथस्तोमः
 स उ पञ्चदशवर्तनिरुच्यविवर्यः कृतमयाणां पुरोवातो वातः साननं
 ऋषिर्दक्षिणा दिशां ग्रीष्म ऋतूनामिन्द्रो देवता क्षत्रं द्रविणं पञ्चदशः
 स्तोमः स उ सप्तदशवर्तनिरित्युवाङ्मयस्त्रेतायाणां दक्षिणाद्वातो वातः
 सनातन ऋषिः प्रतीचीं दिशां वर्षा ऋतूनां विश्वे देवा देवता
 विट् (५)

द्रविणं सप्तदशः स्तोमः स उवेकविंशवर्तनिरिवृथस्तो
 वयो द्वापरोऽयां नाम्पश्चाद्वातो वातोऽहभून् ऋषिरुदीची दिशा
 शरदृतूनामित्रावरुणौ देवता पुष्टं द्रविणमेकविंशः स्तोमः स
 उ त्रिणववर्तनिरुच्युवाङ्मय आस्कन्दोऽयां नामुत्तराद्वातो वातः
 प्रत्न ऋषिरूर्ध्वा दिशा हेमन्तशिशिरावृतूनाम्बृहस्पतिर्देवता
 वर्चो द्रविणं त्रिणवः स्तोमः स उ त्रयस्त्रिंशवर्तनिः पष्ठवाद्यो-
 ऽभिभूरयाणां विष्वग्वातो वातः सुपर्ण ऋषिः पितरः पितामहाः
 परेऽवरे ते नः पान्तु ते नोऽवन्त्वस्मिन्ब्रह्मन्नास्मिन्क्षत्रे-
 ऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायांस्मिन्कर्मन्नास्यां देवहृत्याम्॥ (६)

विदंष्ट्रवाङ्मयोऽष्टाविंशतिश्च॥

[३]

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासि ध्रुवं योनिमा सीद साध्या।
 उख्यस्य केतुम्प्रथमम्पुरस्तादश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा। स्वे
 दक्षे दक्षपितेह सीद देवत्रा पृथिवी बृहती रराणा। स्वासस्था
 तनुवा सं विशस्व पितेवैधि सूनव आ सुशेवाश्विनाध्वर्यू

सादयतामिह त्वा॥ कुलायिनी वसुमती वयोधा रयिं नो वर्ध
बहुलं सुवीरम्। (७)

अपामतिं दुर्मतिम्बाधमाना रायस्पोषं यज्ञपतिमाभजन्ती
सुवर्धेहि यजमानाय पोषमश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा॥
अग्नेः पुरीषमसि देव्यानी तां त्वा विश्वे अभि गृणन्तु देवाः।
स्तोमपृष्ठा घृतवतीह सीद प्रजावदस्मे द्रविणा यजस्वाश्विनाध्वर्यू
सादयतामिह त्वा॥ दिवो मूर्धासि पृथिव्या नाभिर्विष्टम्भनी
दिशामधिपती भुवनानाम्। (८)

ऊर्मिर्द्रुप्सो अपामसि विश्वकर्मा त ऋषिरश्विनाध्वर्यू
सादयतामिह त्वा॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्वसुभिः सजूर्
रुद्रैः सजूर्रादित्यैः सजूर्विश्वैर्देवैः सजूर्देवैः सजूर्देवैर्वयोनाधेरग्र्यै
त्वा वैश्वानरायश्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा॥ प्राणं मे पाह्यपानं
मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्म उर्व्या वि भाहि श्रोत्रं
मे श्लोकयापस्मिन्वौषधीर्जिन्व द्विपात्पाहि चतुष्पादव दिवो
वृष्टिमेरय॥ (९)

सुवीरं भुवनानामुर्व्या सप्तदश च॥ [४]

त्र्यविरयस्त्रिष्टुच्छन्दो दित्यवाङ्मयो विराट्छन्दः पञ्चाविरयो
गायत्री छन्दस्त्रिवत्सो वयं उष्णिहा छन्दस्तुर्यवाङ्मयोऽनुष्टुप्छन्दः
पष्ठवाङ्मयो बृहती छन्द उक्षा वयः सतोबृहती छन्द ऋषभो वयः

ककुच्छन्दो धेनुर्वयो जगती छन्दोऽनुङ्गान् वयः पङ्क्तिश्छन्दो बस्तो
 वयो विवलं छन्दो वृष्णिर्वयो विशालं छन्दः पुरुषो वयस्तन्द्र
 छन्दो व्याघ्रो वयोऽनाधृष्टं छन्दः सिं० हो वयश्छुदिश्छन्दो विष्टम्भो
 वयोऽधिपतिश्छन्दः क्षत्रं वयो मयदं छन्दो विश्वकर्मा वयः परमेष्ठी
 छन्दो मूर्धा वयः प्रजापतिश्छन्दः॥ (१०)

पुरुषो वयः पङ्क्तिश्शक्तिश्च॥ [५]

इन्द्राग्नी अव्यथमानामिष्टकां दृ० हतं युवम्। पृष्ठेन
 द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं च वि बाधताम्॥ विश्वकर्मा त्वा
 सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्भास्वतीं
 सूरिमतीमा या द्याम्भास्या पृथिवीमोर्वन्तरिक्षमन्तरिक्षं
 यच्छान्तरिक्षं दृ० हान्तरिक्षं मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायोपानाय
 व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय वायुस्त्वाभि पातु म० ह्या स्वस्त्या
 छुर्दिषां (११)

शन्तमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। राज्यसि प्राची
 दिग्विराडसि दक्षिणा दिग्ब्रह्मराडसि प्रतीची दिग्ब्रह्मराडस्युदीची
 दिगधिपत्यसि बृहती दिगायुर्मे पाहि प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि
 व्यानं मे पाहि चक्षुर्मे पाहि श्रोत्रं मे पाहि मनो मे जिन्व वाचं
 मे पिन्वात्मानं मे पाहि ज्योतिर्मे यच्छ॥ (१२)

छुर्दिषां पिन्व पदं॥ [६]

मा छन्दः प्रमा छन्दः प्रतिमा छन्दोऽस्त्रीविच्छन्दः पङ्क्तिश्छन्दः
 उष्णिहा छन्दो बृहती छन्दोऽनुष्टुप्छन्दो विराट्छन्दो गायत्री
 छन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो जगती छन्दः पृथिवी छन्दोऽन्तरिक्षं छन्दो
 द्यौश्छन्दः समाश्छन्दो नक्षत्राणि छन्दो मनश्छन्दो वाक्छन्दः
 कृषिश्छन्दो हिरण्यं छन्दो गौश्छन्दोऽजा छन्दोऽश्वश्छन्दः।
 अग्निर्देवता (१३)

वाता देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा
 देवतादित्या देवता विश्वे देवा देवता मरुतो देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो
 देवता वरुणो देवता मूर्धासि राङ्गुवासि धरुणा यत्र्यसि यमित्रीषे
 त्वोर्जे त्वा कृष्ये त्वा क्षेमाय त्वा यन्त्री राङ्गुवासि धरणी ध्र्यसि
 धरित्र्यायुषे त्वा वर्चसे त्वौजसे त्वा बलाय त्वा॥ (१४)

देवताऽऽयुषे त्वा षट्॥ [७]

आशुस्त्रिवृद्भान्तः पञ्चदशो व्योम सप्तदशः प्रतूर्तिरष्टादशस्तपो
 नवदशोऽभिवर्तः सविंशो धरुणं एकविंशो वर्चो द्वाविंशः
 सम्भरणस्त्रयोविंशो योनिश्चतुर्विंशो गर्भाः पञ्चविंश
 ओजस्त्रिणवः ऋतुरेकत्रिंशः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिंशो ब्रध्नस्य
 विष्टपं चतुस्त्रिंशो नाकः षट्त्रिंशो विवर्तोऽष्टाचत्वारिंशो
 धर्त्रश्चतुष्टोमः॥ (१५)

आशुः सप्तत्रिंशत्॥ [८]

अग्नेर्भा॒गो॑ऽसि दी॒क्षाया॒ आधि॑पत्यं ब्रह्मं स्पृ॒तं त्रिवृ॑त्स्तोम॒
 इन्द्र॑स्य भा॒गो॑ऽसि विष्णो॒राधि॑पत्यं क्षत्रं॑ स्पृ॒तम्पञ्च॑दशः स्तोमो॑
 नृचक्ष॑साम्भा॒गो॑ऽसि धा॒तुराधि॑पत्यं ज॒नित्रं॑ स्पृ॒तं सप्त॑दशः
 स्तोमो॑ मि॒त्रस्य॑ भा॒गो॑ऽसि वरु॑णस्याधि॑पत्यं दि॒वो वृष्टि॑र्वाताः
 स्पृ॒ता ऐ॒कवि॑ःशः स्तोमो॑ऽदित्यै भा॒गो॑ऽसि पू॒ष्ण आधि॑पत्य॒मोजः॑
 स्पृ॒तं त्रि॒णवः॑ स्तोमो॑ वसू॒नाम्भा॒गो॑ऽसि (१६)

रु॒द्राणा॒माधि॑पत्यं चतु॑ष्पात्स्पृ॒तं चतुर्वि॑ःशः स्तोमं॑ आदि॒त्यानां॑
 भा॒गो॑ऽसि म॒रुता॒माधि॑पत्यं गर्भाः॑ स्पृ॒ताः पञ्च॑वि॒ःशः॑ स्तोमो॑
 दे॒वस्य॑ सवि॒तुर्भा॒गो॑ऽसि बृह॑स्पते॒राधि॑पत्यं स॒मीची॑र्दिशः
 स्पृ॒ताश्चतु॑ष्टोमः स्तोमो॑ यावा॑नाम्भा॒गो॑ऽस्यया॑वाना॒माधि॑पत्यं
 प्र॒जाः स्पृ॒ताश्चतु॑श्चत्वारि॒ःशः॑ स्तोमं॑ ऋ॒भूणा॒म्भा॒गो॑ऽसि वि॒श्वेषां॑
 दे॒वाना॒माधि॑पत्यम्भू॒तं निशा॑न्तं॑ स्पृ॒तं त्रय॑स्त्रि॒ःशः॑ स्तोमः॑ ॥ (१७)

वसू॒नां भा॒गो॑ऽसि षट्त्वारि॑ःशच्च ॥ [९]

एक॑यास्तुवत प्र॒जा अ॑धीयन्त प्र॒जाप॑तिरधि॑पतिरासीत्तिसृ॒भिर॑स्तु
 ब्रह्मा॑सृज्यत ब्रह्म॑णस्पतिरधि॑पतिरासीत् पञ्च॑भिर॑स्तुवत
 भू॒तान्य॑सृज्यन्त भू॒ताना॑म्पतिरधि॑पतिरासीत्सप्त॑भिर॑स्तुवत
 सप्त॑र्षयोऽसृज्यन्त धा॒ताधि॑पतिरासीन्नव॑भिर॑स्तुवत पि॒तरो॑-
 ऽसृज्यन्तादि॑तिरधि॑पत्यासीदेका॑दशभिर॑स्तुवतर्त॒वोऽसृज्यन्तार्त॒वो॑-
 ऽधि॑पतिरासीत् त्रयो॑दशभिर॑स्तुवत मा॒सा अ॑सृज्यन्त सं॒वत्स॑रो-

ऽधिपतिः (१८)

आसीत्पञ्चदशभिर्स्तुवत क्षत्रमसृज्यतेन्द्रोऽधिपतिरासीत्सप्तदश
 पशवोऽसृज्यन्त बृहस्पतिरधिपतिरासीन्नवदशभिर्स्तुवत
 शूद्रार्यावसृज्येतामहोरात्रे अधिपती आस्तामेकंविंशत्यास्तुवतैकंशप
 पशवोऽसृज्यन्त वरुणोऽधिपतिरासीन्नयौविंशत्यास्तुवत क्षुद्राः
 पशवोऽसृज्यन्त पूषाधिपतिरासीत्पञ्चविंशत्यास्तुवतारण्याः
 पशवोऽसृज्यन्त वायुरधिपतिरासीत्सप्तविंशत्यास्तुवत
 द्यावापृथिवी वि (१९)

एतां वसवो रुद्रा आदित्या अनु व्यायन्तेषामाधिपत्यमासीन्नवविं
 वनस्पतयोऽसृज्यन्त सोमोऽधिपतिरासीदेकंत्रिंशतास्तुवत प्रजा
 असृज्यन्त यावानां चायावानां चाधिपत्यमासीन्नयस्त्रिंशतास्तुवत
 भूतान्यशाम्यन्प्रजापतिः परमेश्वरधिपतिरासीत्॥ (२०)

सं वृथ्सुरोऽधिपतिर्वि पञ्चत्रिंशच्च॥ [१०]

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा।
 वधूर्जजान नवगङ्गनित्री त्रयं एनाम्महिमानः सचन्ते॥ छन्दस्वती
 उषसा पेपिशाने समानं योनिमनु सञ्चरन्ती। सूर्यपत्नी वि
 चरतः प्रजानती केतुं कृण्वाने अजरे भूरिरेतसा॥ ऋतस्य
 पन्थामनु तिस्र आगुस्त्रयो घर्मासो अनु ज्योतिषागुः। प्रजामेका
 रक्षत्यूर्जमेका (२१)

व्रतमेकां रक्षति देवयूनाम्॥ चतुष्टोमो अभवद्या तुरीयां
यज्ञस्य पक्षावृषयो भवन्ती। गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभम्बृहदर्कं
युञ्जानाः सुवराभरन्निदम्॥ पञ्चभिर्धाता वि दधाविदं यत्तासां
स्वसृरजनयत्पञ्चपञ्च। तासामु यन्ति प्रयवेण पञ्च नाना रूपाणि
ऋतवो वसानाः॥ त्रिंशत्स्वसार उप यन्ति निष्कृतं समानं
केतुम्प्रतिमुञ्चमानाः। (२२)

ऋतूँस्तन्वते कवयः प्रजान्तीर्मध्येछन्दसः परि
यन्ति भास्वतीः। ज्योतिष्मती प्रति मुञ्चते नभो रात्रीं
देवी सूर्यस्य व्रतानि। वि पश्यन्ति पशवो जायमाना
नानारूपा मातुरस्या उपस्थै। एकाष्टका तपसा तप्यमाना
जजान गर्भम्महिमानमिन्द्रम्। तेन दस्यून्यसहन्त देवा
हन्तासुराणामभवच्छर्चाभिः। अनानुजामनुजाम्मामकर्त सत्यं
वदन्त्यन्विच्छ एतत्। भूयासम् (२३)

अस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्र युक्त।
अभून्मम सुमतौ विश्ववेदा आष्टं प्रतिष्ठामविदद्धि गाधम्।
भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्र युक्त।
पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च दोहा गां पञ्चनाग्नीमृतवोऽनु पञ्च। पञ्च दिशः
पञ्चदशेन कृताः समानमूर्ध्नीरभि लोकमेकम् (२४)

ऋतस्य गर्भः प्रथमा व्यूष्यपामेकां महिमानम्बिभर्ति।

सूर्यस्यैका चरति निष्कृतेषु घर्मस्यैकां सवितैकां नि यच्छति।
 या प्रथमा व्योच्छत्सा धेनुरभवद्यमे। सा नः पयस्वती
 धुक्ष्वोत्तरामुत्तरा ९ समांम्। शुक्रर्षभा नभसा ज्योतिषागाद्विश्वरूपा
 शबलीरग्निकेतुः। समानमर्थः स्वपस्यमाना बिभ्रती जरामंजर
 उष आगाः। ऋतूनाम्पत्नी प्रथमेयमागादह्ना नेत्री जनित्री
 प्रजानांम्। एका सती बहुधोषो व्युच्छस्यजीर्णा त्वं जरयसि
 सर्वमन्यत्॥ (२५)

ऊर्जमेकां प्रतिमुञ्चमाना भूयासमेकं पत्येकान्नविंशतिश्च॥ [११]

अग्नें जातान्मृणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो नुदस्व।
 अस्मे दीदिहि सुमना अहेङन्तव स्या ९ शर्मन्निवरूथ उद्वित्।
 सहसा जातान्मृणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो नुदस्व। अधि
 नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयः स्याम प्र णुदा नः सपत्नान्।
 चतुश्चत्वारिंशः स्तोमो वर्चो द्रविणः षोडशः स्तोम ओजो द्रविणं
 पृथिव्याः पुरीषमसि (२६)

अप्सो नाम। एवश्छन्दो वरिवश्छन्दः शम्भूश्छन्दः
 परिभूश्छन्द आच्छच्छन्दो मनश्छन्दो व्यचश्छन्दः सिन्धुश्छन्दः
 समुद्रं छन्दः सलिलं छन्दः संयच्छन्दो वियच्छन्दो बृहच्छन्दो
 रथन्तरं छन्दो निकायश्छन्दो विवधश्छन्दो गिरश्छन्दो भ्रजश्छन्दः
 सष्टृच्छन्दोऽनुष्टृच्छन्दः ककुच्छन्दस्त्रिककुच्छन्दः काव्यं छन्दोऽङ्कुपं

छन्दः (२७)

पदपङ्क्तिश्छन्दोऽक्षरपङ्क्तिश्छन्दो विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः क्षुरो
भृज्वाञ्छन्दः प्रच्छच्छन्दः पक्षश्छन्द एवश्छन्दो वरिवश्छन्दो
वयश्छन्दो वयस्कृच्छन्दो विशालं छन्दो विष्पर्धाश्छन्दश्छुदिश्छन्दो
दूरोहणं छन्दस्तन्द्रं छन्दोऽङ्काङ्कं छन्दः ॥ (२८)

अस्य ऋपञ्छन्दस्य यन्त्रिंशच्च ॥

[१२]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्वविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र आहुतः॥
त्व९ सोमासि सत्पतिस्त्व९ राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः॥
भद्रा ते अग्ने स्वनीक सन्दृग्योरस्य सतो विषुणस्य चारुः। न यत्ते
शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तनुवि रेप आ धुः॥ भद्रं ते अग्ने
सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य। (२९)

रुशदृशे ददृशे नक्तया चिदरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम्।
सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवा९ आयजिष्ठः स्वस्ति।
अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवद्दिदीहि।
स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देवा।
यत्सीमहि दिविजात प्रशस्तं तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्। यथा
होतर्मनुषः (३०)

देवताता यज्ञेभिः सूनो सहसो यजांसि। एवानो अद्य
समना समनानुशन्नं उशतो यक्षि देवान्॥ अग्निमीडे पुरोहितं

यज्ञस्य देवमृत्विजम्। होतारं रत्नधातमम्॥ वृषां सोम द्युमां
असि वृषां देव वृषव्रतः। वृषा धर्माणि दधिषे॥ सान्तपना इदं
हविर्मरुतस्तज्जुष्टन। युष्माकोती रिंशादसः॥ यो नो मर्तो वसवो
दुरह्णा युस्तिरः सत्यानि मरुतः (३१)

जिघांसात्। द्रुहः पाशं प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन तपसा
हन्तना तम्। संवत्सरीणां मरुतः स्वर्का उरुक्षयाः सगणा मानुषेषु।
तस्मत्पाशान्त्र मुञ्चन्त्वहंसः सान्तपना मदिरा मादयिष्णवः।
पिप्रीहि देवां उशतो यविष्ठ विद्वां ऋतूँरऋतुपते यजेह। ये
दैव्या ऋत्विजस्तेभिर्ग्रे त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्रे यदद्य
विशो अध्वरस्य होतः पावक (३२)

शोचे वेष्टं हि यज्वां। ऋता यजासि महिना वि यद्भूरुहव्या
वह यविष्ठ या ते अद्य। अग्निना रयिमंश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं
वीरवत्तमम्॥ गयस्फानो अमीवहा वसुवित्पुष्टिर्वधनः। सुमित्रः सोम
नो भव। गृहमेधास आ गंत मरुतो मापं भूतन। प्रमुञ्चन्तो नो
अहंसः। पूर्वीभिर्हि दंदाशिम शरद्विर्मरुतो वयम्। महोभिः (३३)

चर्षणीनाम्। प्र बुध्रिया ईरते वो महांसि प्र णामानि
प्रयज्यवस्तिरध्वम्। सहस्रियं दम्यम्भागमेतं गृहमेधीयम्मरुतो
जुषध्वम्। उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोषा वस्तोरुहविष्मती
घृताचीं। उप स्वेनमरमतिर्वसूयुः। इमो अग्रे वीततमानि हव्याजंस्रो

वक्षि देवतातिमच्छ। प्रति न ई९ सुरभीणि वियन्तु। क्रीडं वः
शर्धो मारुतमनर्वाण९ रथेशुभम्। (३४)

कण्वा अभि प्र गायत। अत्यासो न ये मरुतः स्वश्चो यक्षदृशो
न शुभयन्त मर्याः। ते हर्म्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न
प्रक्रीडिनः पयोधाः। प्रैषामज्मेषु विथुरेव रेजते भूमिर्यामेषु यद्ध
युञ्जते शुभे। ते क्रीडयो धुनयो भ्राजदृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त
धूतयः। उपह्वरेषु यदचिध्वं ययिं वयं इव मरुतः केन (३५)

चित्पथा। श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्ववा घृतमुक्षता
मधुवर्णमर्चते। अग्निमग्नि९ हवीमभिः सदा हवन्त विशपतिम्।
हव्यवाहं पुरुप्रियम्। त९ हि शश्वन्त ईडते सुचा देवं घृतश्रुता।
अग्नि९ हव्याय वोढवे। इन्द्राग्नी रोचना दिवः श्रथद्वृत्रमिन्द्र वो
विश्वतस्परीन्द्रं नरो विश्वकर्मन् हविषा वावृधानो विश्वकर्मन्
हविषा वर्धनेन॥ (३६)

सूर्यस्य मनुषो मरुतः पार्वक महोभी रथेशुभं केन षड्वत्वारि९शच्च॥ [१३]

रश्मिरसि राज्यस्ययं पुरो हरिकेशोऽग्निर्मूर्धेन्द्राग्निभ्यां बृहस्पतिर्भूयस्कृदस्यग्निनां विश्वापाद्वजापतिर्मनसा
कृत्तिका मधुश्च समिदिशां द्वादश॥ [१४] रश्मिरसि प्रति धेनुमसि स्तनयितुसनिरस्यादित्यानां
सप्तत्रि९शत्॥ 37॥ रश्मिरसि को अद्य युङ्क्ते॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

र॒श्मिर॑सि क्षया॑य त्वा क्षयं॑ जिन्व॒ प्रेति॑रसि धर्मा॑य त्वा
धर्मं॑ जिन्वान्वि॑तिरसि दिवे॑ त्वा दिवं॑ जिन्व॒ संधि॑रस्यन्तरि॑क्षाय
त्वान्तरि॑क्षं जिन्व॒ प्रति॑धिरोसि पृथि॒व्यै त्वा पृथि॒वीं जिन्व॑ विष्ट॒म्भो-
ऽसि वृष्ट्यै॑ त्वा वृष्टिं॑ जिन्व॒ प्रवा॑स्यहे त्वाहं॑जिन्वानु॒वासि रात्रि॑यै
त्वा रात्रिं॑ जिन्वोशि॒गंसि (१)

वसु॑भ्यस्त्वा वसू॑ञ्जिन्व प्र॒केतो॑ऽसि रु॒द्रेभ्य॑स्त्वा रु॒द्राञ्जिन्व
सु॒दीति॑रस्यादि॒त्येभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्याञ्जिन्वो॒जोऽसि पि॒तृभ्य॑स्त्वा
पि॒तृञ्जिन्व॒ तन्तु॑रसि प्र॒जाभ्य॑स्त्वा प्र॒जा जिन्व॑ पृ॒तना॑षाडंसि
प॒शुभ्य॑स्त्वा प॒शूञ्जिन्व रे॒वद॑स्योष॒धीभ्य॑स्त्वोष॒धीर्जिन्वाभि॑जिदंसि
यु॒क्तग्रा॑वेन्द्रा॒य त्वेन्द्रं॑ जिन्वाधि॑पतिरसि प्रा॒णाय॑ (२)

त्वा प्रा॒णं जिन्व॑ यन्तास्य॑पा॒नाय॑ त्वापा॒नं जिन्व॑ स॒सर्पो-
ऽसि चक्षु॑षे त्वा चक्षु॑र्जिन्व वयो॑धा अंसि श्रोत्रा॑य त्वा श्रोत्रं॑ जिन्व
त्रि॒वृद॑सि प्र॒वृद॑सि सं॒वृद॑सि वि॒वृद॑सि स॒रोहो॑ऽसि नी॒रोहो॑ऽसि
प्र॒रोहो॑ऽस्यनुरोहो॑ऽसि वसु॑कोऽसि वे॒षश्चि॑रसि वस्य॑ष्टिरसि॥ (३)

उशिगंसि प्राणाय त्रिचत्वारिंशच्च॥

[१]

राज्यंसि प्राची दिग्वसंवस्ते देवा अधिपतयोऽग्निर्हेतीनामप्रतिधत्त

त्रिवृत्त्वा स्तोमः पृथिव्याः श्रयत्वाज्यमुक्थमव्यथयथस्तभ्रातु
 रथन्तरं साम प्रतिष्ठित्यै विराडसि दक्षिणा दिगुद्रास्ते देवा
 अधिपतय इन्द्रो हेतीनाम्प्रतिधृता पञ्चदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याः
 श्रयतु प्रउगमुक्थमव्यथयथस्तभ्रातु बृहत्साम प्रतिष्ठित्यै सम्राडसि
 प्रतीची दिक् (४)

आदित्यास्ते देवा अधिपतयः सोमो हेतीनाम्प्रतिधृता
 सप्तदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याः श्रयतु मरुत्वतीयमुक्थ-
 मव्यथयथस्तभ्रातु वैरूपं साम प्रतिष्ठित्यै स्वराडस्युदीची
 दिग्विश्वे ते देवा अधिपतयो वरुणो हेतीनाम्प्रतिधृतेकविंशस्त्वा
 स्तोमः पृथिव्याः श्रयतु निष्केवल्यमुक्थमव्यथयथस्तभ्रातु
 वैराजं साम प्रतिष्ठित्या अधिपत्यसि बृहती दिङ्मरुतस्ते देवा
 अधिपतयः (५)

बृहस्पतिर्हेतीनाम्प्रतिधृता त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ त्वा स्तोमौ
 पृथिव्याः श्रयतां वैश्वदेवाग्निमारुते उक्थे अव्यथयन्ती स्तभ्रीताः
 शाक्यरैवते सामनी प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा प्रथमजा
 देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु विधृता चायमधिपतिश्च ते
 त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे सुवर्गे लोके यजमानं च
 सादयन्तु॥ (६)

प्रतीची दिङ्मरुतस्ते देवा अधिपतयश्चत्वारिंशच्च॥ [२]

अयम्पुरो हरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्य रथगृथ्सश्च रथौजाश्च

सेनानिग्रामण्यौ पुञ्जिकस्थला च कृतस्थला चाप्सरसौ यातुधाना
हेती रक्षांसि प्रहेतिरयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य रथस्वनश्च
रथेचित्रश्च सेनानिग्रामण्यौ मेनका च सहजुन्या चाप्सरसौ
दङ्गवः पशवो हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहेतिरयम्पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य
रथप्रोतश्चासंमरथश्च सेनानिग्रामण्यौ प्रम्लोचन्ती च (७)

अनुम्लोचन्ती चाप्सरसौ सर्पा हेतिर्व्याघ्राः प्रहेतिरयमुत्तराथसंयद्वर
सेनजिच्च सुषेणश्च सेनानिग्रामण्यौ विश्वाची च घृताची
चाप्सरसावापो हेतिर्वातः प्रहेतिरयमुपर्यर्वाग्वसुस्तस्य
तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानिग्रामण्यावुर्वशी च पूर्वचित्तिश्चाप्सरसौ
विद्युद्धेतिरवस्फूर्जन्प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यम् (८)

द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधाम्यायोस्त्वा
सदने सादयाम्यवतश्छायायां नमः समुद्राय नमः समुद्रस्य
चक्षसे परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीं
विभूमतीम्प्रभूमतीं परिभूमतीं दिवं यच्छु दिवं दृष्टु दिवं
मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै
चरित्राय सूर्यस्त्वाभि पातु मह्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया
देवतयाङ्गिरस्वद्धुवा सीद। प्रोथदश्चो न यवसे अविष्यन् यदा
महः संवरणाद्व्यस्थात्। आदस्य वातो अनु वाति शोचिरधं स्म ते

व्रजनं कृष्णमस्ति॥ (९)

प्रमोचन्ती च यः स्वस्त्याष्टविंशतिश्च॥ [३]

अग्निमूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम्। अपां रेतांसि
जिन्वति॥ त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य
वाघतः॥ अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः। मूर्धा
कवी रयीणाम्॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः
सचसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्षां जिह्वामग्ने चकृषे
हव्यवाहम्॥ अबोध्यग्निः समिधा जनानाम् (१०)

प्रति धेनुमिवायतीमुषासम्। यद्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः
प्र भानवः सिस्रते नाकमच्छ। अवोचाम कवये मेध्याय वचो
वन्दारु वृषभाय वृष्णो। गर्विष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव
रुक्ममुर्व्यश्चमश्रेत्। जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविरग्निः सुदक्षः
सुविताय नव्यसे। घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्वि भाति
भरतेभ्यः शुचिः। त्वामग्ने अङ्गिरसः (११)

गुहा हितमन्वविन्दज्छश्रियाणं वनेवने। स जायसे
मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः। यज्ञस्य
केतुम्प्रथमम्पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्थे समिन्धते। इन्द्रेण देवैः
सरथः स बर्हिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः। त्वं
चित्रश्रवस्तम् हवन्ते विक्षु जन्तवः। शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय

वोढवे। सखायः सं वः सम्यञ्मिषम् (१२)

स्तोमं चाग्रये। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नत्रे सहस्वते।
स॑स॒मिद्यु॑वसे वृष॒न्नग्रे॑ विश्वान्य॒र्य आ। इ॒डस्प॑दे स॒मिध्य॑से स
नो वसू॒न्या भ॑र। ए॒ना वो अ॒ग्निं नम॑सो॒र्जो नपा॑त॒मा हु॑वे। प्रि॒यं
चेति॑ष्ठमर॒तिः स्व॑ध्व॒रं विश्व॑स्य दू॒तम॑मृ॒तम्। स यो॑जते अरु॒षो
वि॒श्वभो॑जसा॒ स दु॑द्रव॒थ्स्वा॑हुतः। सु॒ब्रह्मा॑ य॒ज्ञः सु॒शर्मा॑ (१३)

वसू॒नां दे॒व रा॒धो जना॑नाम्। उद॑स्य शोचि॒रस्था॑दा॒जुह्वा॑नस्य
मी॒दुषः॑। उद्धू॒मासो॑ अरु॒षासो॑ दि॒विस्पृ॑शः स॒मग्नि॑मि॒न्धते॑ नरः। अ॒ग्ने
वा॒जस्य॑ गोम॑त॒ ईशा॑नः सह॒सो य॑हो। अ॒स्मे धे॑हि जा॒तवे॑दो
महि॑ श्रवः। स इ॒धानो॑ वसु॒ष्कवि॑र॒ग्निरी॑डे॒न्यो गि॑रा। रे॒वद॑स्मभ्यं
पु॒र्वणी॑क दी॒दिहि॑। क्ष॒पो रा॑ज॒न्नुत॑ त्मना॒ग्ने वस्तो॑रु॒तोष॑सः। स
ति॑ग्मजम्भ (१४)

र॒क्षसो॑ द॒ह प्र॑ति। आ ते॑ अ॒ग्र इ॒धीम॑हि द्यु॒मन्तं॑ दे॒वाज॑रम्।
यद्ध॑ स्या ते॒ पनी॑यसी स॒मिद्दी॑दय॒ति द्य॑वीषः॑ स्तो॒तृभ्य॑ आ भ॑र।
आ ते॑ अ॒ग्र ऋ॒चा ह॒विः शु॒क्रस्य॑ ज्योतिषस्पते। सु॒श्चन्द्र॑ दस्म
वि॒शप॑ते हव्य॒वाद्भ्यः॑ हूय॒त इ॒षः स्तो॒तृभ्य॑ आ भ॑र। उ॒भे सु॑श्चन्द्र
स॒र्पिषो॑ दर्वी॑ श्रीणीष आ॒सनि॑। उ॒तो न॒ उत्पु॑पूर्याः (१५)

उ॒क्थे॑षु शवसस्प॒त इ॒षः स्तो॒तृभ्य॑ आ भ॑र। अ॒ग्ने त॑म॒द्याश्वं॑ न
स्तो॒मैः क्र॑तुं न भ॒द्रः ह॒दिस्पृ॑शम्। ऋ॒ध्यामा॑ त॒ ओहैः॑। अ॒धा ह्य॑ग्ने

क्रतोर्भिद्रस्य दक्षस्य साधोः। रथीरऋतस्य बृहतो बभूथ। आभिष्टे
अद्य गोभिर्गृणन्तोऽग्रे दाशेम। प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः।
एभिर्नो अर्केर्भवां नो अर्वाङ् (१६)

सुवर्न ज्योतिः। अग्रे विश्वेभिः सुमना अनीकैः। अग्निं
होतारम्मन्ये दास्वन्तं वसोः सूनुं सहसो जातवेदसम्। विप्रं
न जातवेदसम्। य ऊर्ध्वयां स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा। घृतस्य
विभ्राष्टिमनु शुक्रशोचिष आजुह्वानस्य सर्पिषः। अग्रे त्वन्नो अन्तमः।
उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः। तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्नाय
नूनमीमहे सखिभ्यः। वसुरग्निर्वसुश्रवाः। अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं
दाः॥ (१७)

जनानामङ्गिरस इषं सुशमीं तिग्मजम्भ पुपूया अर्वाङ्गसुश्रवाः पञ्च च॥ [४]

इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजा युजा युनज्म्याघाराभ्यां
तेजसा वर्चसोक्थेभिः स्तोमैभिश्छन्दोभी रय्यै पोषाय
सजातानाम्मध्यमस्थेयाय मया त्वा सयुजा युजा युनज्म्यम्बा
दुला नितत्रिरभ्रयन्ती मेघयन्ती वर्षयन्ती चुपुणीका नामासि
प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप दधामि पृथिव्युदपुरमन्त्रेन विष्टा
मनुष्यास्ते गोप्तारोऽग्निर्वियत्तोऽस्यां तामहम्प्र पद्ये सा (१८)

मे शर्म च वर्म चास्त्वधिद्यौरन्तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टा मरुतस्ते

गो॒प्तारो॑ वा॒युर्विय॑त्तोऽस्यां॒ ताम॒हम्प्र॑ प॒द्ये सा मे॒ शर्म॑ च॒ वर्म॑
चास्तु॒ द्यौरप॑राजितामृतेन वि॒ष्टादि॑त्यास्ते गो॒प्तारः॒ सूर्यो॑ विय॑त्तो-
ऽस्यां॒ ताम॒हम्प्र॑ प॒द्ये सा मे॒ शर्म॑ च॒ वर्म॑ चास्तु॥ (१९)

सा ऽष्टाच॑त्वारि॒५ शब्द॥

[५]

बृह॑स्पति॑स्त्वा सादयतु पृथि॒व्याः पृ॒ष्ठे ज्योति॑ष्मतीं॒ विश्व॑स्मै
प्रा॒णाय॑पा॒नाय॒ विश्वं॑ ज्योति॑र्यच्छा॒ग्निस्तेऽधि॑पतिर्विश्व॑कर्मा॒ त्वा
सादय॑त्वन्तरि॒क्षस्य॑ पृ॒ष्ठे ज्योति॑ष्मतीं॒ विश्व॑स्मै प्रा॒णाय॑पा॒नाय॒ विश्वं॑
ज्योति॑र्यच्छ॒ वायु॑स्तेऽधि॑पतिः प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु दि॒वः पृ॒ष्ठे
ज्योति॑ष्मतीं॒ विश्व॑स्मै प्रा॒णाय॑पा॒नाय॒ विश्वं॑ ज्योति॑र्यच्छ॒ परमे॑ष्ठी
तेऽधि॑पतिः पुरोवा॒त्सनि॑रस्यभ्र॒सनि॑रसि विद्यु॒त्सनिः॑ (२०)

अ॒सि स्त॒नयि॒तुस॑नि॒रसि वृ॒ष्टि॒सनि॑रस्यग्ने॒र्या॒न्य॒सि
दे॒वाना॑मग्ने॒या॒न्य॒सि वा॒यो॒र्या॒न्य॒सि दे॒वाना॑ वा॒यो॒या॒न्य॒स्यन्त॑रि॒क्षस्य॑
या॒न्य॒सि दे॒वाना॑मन्त॒रि॒क्षया॑न्य॒स्यन्त॑रि॒क्षम॑स्यन्त॒रि॒क्षाय॑ त्वा
स॒लि॒लाय॑ त्वा स॒र्णीका॑य त्वा स॒तीका॑य त्वा के॒ताय॑ त्वा प्रचै॑तसे
त्वा वि॒व॒स्वते॑ त्वा दि॒व॒स्त्वा ज्योति॑ष आदि॒त्येभ्य॑स्त्वर्चे॑ त्वा रु॒चे
त्वा द्यु॑ते त्वा भा॒से त्वा ज्योति॑षे त्वा यशो॒दां त्वा यश॑सि तेजो॒दां
त्वा तेज॑सि पयो॒दां त्वा पय॑सि वर्चो॒दां त्वा वर्च॑सि द्रवि॒णो॒दां त्वा
द्रवि॑णे सादयामि तेन॒र्षिणा॑ तेन॒ ब्रह्म॑णा॒ तया॑ दे॒वता॑याङ्गि॒र॒स्वद्धु॑वा

सीद॥ (२१)

विद्युत्सनिर्द्युत्वैकान्नत्रिंशच्च॥ [६]

भूय॒स्कृद॑सि वरि॒वस्कृद॑सि प्राच्य॑स्यूर्ध्वास्य॑न्तरि॒क्षसद॑स्यन्तरि॒क्षे
सीदा॑प्सुषद॑सि श्येन॑सद॑सि गृध्र॑सद॑सि सुपर्ण॑सद॑सि नाक॑सद॑सि
पृथि॒व्यास्त्वा द्रवि॑णे सादयाम्यन्तरि॒क्षस्य त्वा द्रवि॑णे सादयामि
दिव॑स्त्वा द्रवि॑णे सादयामि दिशां त्वा द्रवि॑णे सादयामि द्रवि॑णोदां
त्वा द्रवि॑णे सादयामि प्रा॒णं मे पा॒ह्यपा॒नं मे पा॒हि व्या॒नम्मे॑ (२२)

पा॒ह्यायु॑र्मे पा॒हि वि॒श्वायु॑र्मे पा॒हि सर्वा॑यु॒र्मे पा॒ह्यग्रे॒ यत्ते पर॑
ह॒न्नाम॒ तावेहि॑ स॑ र॒भावहै॑ पाश्च॑जन्येष्वप्ये॒ध्यग्रे॒ यावा॒ अया॑वा
एवा॒ ऊमाः॒ सब्दः॒ सगरः॒ सुमे॑कः॥ (२३)

व्या॒नम्मे॒ द्वात्रिं॑शच्च॥ [७]

अ॒ग्निना॑ वि॒श्वाषा॑ट्त्सूर्येण॒ स्वरा॑द्रुत्वा॒ शची॑पति॒रऋष॑भेण॒
त्वष्टा॑ य॒ज्ञेन॑ म॒घवा॑न्दक्षि॒णया सु॑वर्गो म॒न्युना॑ वृ॒त्रहा॑ सौहा॒र्द्येन॑
तनू॑धा अ॒न्नेन॑ ग॒यः पृथि॒व्यास॑नोदृ॒ग्भिर॑न्ना॒दो व॑षट्कारेण॒र्द्धः साम्ना॑
तनू॑पा वि॒राजा॒ ज्योति॑ष्मान् ब्रह्म॑णा सोम॒पा गोभि॑र्य॒ज्ञं दा॑धार
क्ष॒त्रेण॑ मनु॒ष्यान् श्वे॑न च रथे॑न च व॒ज्र्य॑तुभिः प्र॒भुः संव॑त्सरेण॒
परि॑भूस्तप॒साना॑धृष्टः सूर्यः॒ सन्त॑नूभिः॥ (२४)

अ॒ग्निनैका॑न्नपञ्चाशत्॥ [८]

प्र॒जाप॑ति॒र्मन॑सान्धोऽच्छे॒तो धा॒ता दी॑क्षाया॑ सवि॒ता भृ॒त्यां

पूषा सोमक्रयण्यां वरुण उपनद्धोऽसुरः क्रीयमाणो मित्रः
 क्रीतः शिपिविष्ट आसादितो नरन्धिषः प्रोह्यमाणोऽधिपतिरागतः
 प्रजापतिः प्रणीयमानोऽग्निराग्नीध्रे बृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमान
 इन्द्रो हविर्धानेऽदितिरासादितो विष्णुरुपावह्रियमाणोऽथर्वोपोत्तो
 यमोऽभिषुतोऽपूतपा आधूयमानो वायुः पूयमानो मित्रः
 क्षीरश्रीर्मन्थी संक्तुश्रीर्वैश्वदेव उन्नीतो रुद्र आहुतो वायुरावृत्तो
 नृचक्षाः प्रतिख्यातो भक्ष आगतः पितृणां नाराशंसोऽसुरात्तः
 सिन्धुरवभृथमवप्रयन्त्समुद्रोऽवगतः सलिलः प्रप्लुतः सुवरुद्वच
 गतः॥ (२५)

रुद्र एकविंशतिश्च॥

[९]

कृत्तिका नक्षत्रमग्निदेवताग्रे रुचः स्थ प्रजापतेर्धातुः सोमस्यर्चे
 त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा रोहिणी नक्षत्रं प्रजा-
 पतिर्देवता मृगशीर्षं नक्षत्रं सोमो देवतार्द्रा नक्षत्रं रुद्रो देवता
 पुनर्वसू नक्षत्रमदितिर्देवता तिष्यो नक्षत्रम्बृहस्पतिर्देवताश्रेषा
 नक्षत्रं सर्पा देवता मघा नक्षत्रम्पितरो देवता फल्गुनी
 नक्षत्रम् (२६)

अर्यमा देवता फल्गुनी नक्षत्रम्भगो देवता हस्तो नक्षत्रं
 सविता देवता चित्रा नक्षत्रमिन्द्रो देवता स्वाती नक्षत्रं वायुर्देवता
 विशाखे नक्षत्रमिन्द्राग्नी देवताऽनूराधा नक्षत्रम्मित्रो देवता रोहिणी

नक्षत्रमिन्द्रो देवता विचृतौ नक्षत्रम्पितरो देवताषाढा नक्षत्रमापो
देवताषाढा नक्षत्रं विश्वे देवा देवता श्रोणा नक्षत्रं विष्णुर्देवता
श्रविष्ठा नक्षत्रं वसवः (२७)

देवता शतभिषङ्गक्षत्रमिन्द्रो देवता प्रोष्ठपदा नक्षत्रमज
एकपाद्देवता प्रोष्ठपदा नक्षत्रमहिर्बुध्नियो देवता रेवती नक्षत्रं पूषा
देवताश्वयुजौ नक्षत्रमश्विनौ देवतापभरणीर्नक्षत्रं यमो देवता पूर्णा
पश्चाद्यत्ते देवा अदधुः॥ (२८)

फल्युनी नक्षत्रं वसवस्त्रयस्त्रिंशच्च॥ [१०]

मधुश्च माधवश्च वासन्तिकावृतू शुक्रश्च शुचिश्च ग्रैष्मावृतू नभश्च
नभस्यश्च वार्षिकावृतू इषश्चोर्जश्च शारदावृतू सहश्च सहस्यश्च
हैमन्तिकावृतू तपश्च तपस्यश्च शैशिरावृतू अग्रेरन्तःश्लेषोऽसि
कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामाप ओषधीः कल्पन्तामग्नयः
पृथङ्म ज्यैष्ठ्याय सव्रताः (२९)

यैऽग्नयः समनसोऽन्तरा द्यावापृथिवी शैशिरावृतू अभि
कल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभि सं विशन्तु संयच्च प्रचेताश्चाग्नेः
सोमस्य सूर्यस्योग्रा च भीमा च पितृणां यमस्येन्द्रस्य ध्रुवा
च पृथिवी च देवस्य सवितुर्मरुतां वरुणस्य धर्त्री च धरित्री
च मित्रावरुणयोर्मित्रस्य धातुः प्राची च प्रतीची च वसूनां
रुद्राणाम् (३०)

आदित्यानान्ते तेऽधिपतयस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं
द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि सहस्रस्य प्रमा असि
सहस्रस्य प्रतिमा असि सहस्रस्य विमा असि सहस्रस्योन्मा असि
साहस्रोऽसि सहस्राय त्वेमा मे अग्र इष्टका धेनवः सन्त्वेकां च
शतं च सहस्रं चायुतं च (३१)

नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं
चान्तंश्च परार्धश्चेमा मे अग्र इष्टका धेनवः सन्तु षष्टिः
सहस्रमयुतमक्षीयमाणा ऋतस्थाः स्थर्तावृधो घृतश्रुतो मधुश्रुत
ऊर्जस्वतीः स्वधाविनीस्ता मे अग्र इष्टका धेनवः सन्तु विराजो
नाम कामदुघा अमुत्रामुष्मिल्लोके॥ (३२)

सब्रता रुद्राणामयुतं च पञ्चचत्वारिंशच्च॥ [११]

समिद्दिशामाशया नः सुवर्विन्मधोरतो माधवः पात्वस्मान्।
अग्निर्देवो दुष्टरीतुरदाभ्य इदं क्षत्रं रक्षतु पात्वस्मान्।
रथंतरं सामभिः पात्वस्मान्गायत्री छन्दसां विश्वरूपा। त्रिवृत्रो
विष्टया स्तोमो अहां समुद्रो वात इदमोजः पिपर्तु। उग्रा
दिशामभिभूतिर्वयोधाः शुचिः शुक्रे अहन्योजसीना। इन्द्राधिपतिः
पिपृतादतो नो महि (३३)

क्षत्रं विश्वतो धारयेदम्। बृहत्सामं क्षत्रभृद्वृद्धवृष्णियं त्रिष्टुभौजः
शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्र स्तोमेन पञ्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण

रक्षा प्राचीं दिशां सहयशा यशस्वती विश्वे देवाः प्रावृषाहाः
 सुवर्वती। इदं क्षत्रं दुष्टरमस्त्वोजोऽनाधृष्टं सहस्रियं सहस्वत्।
 वैरूपे सामन्निह तच्छकेम् जगत्त्यैनं विक्ष्वा वैशयामः। विश्वे देवाः
 सप्तदशेन (३४)

वर्च इदं क्षत्रं सलिलवातमुग्रम्। धर्त्री दिशां क्षत्रमिदं
 दाधारोपस्थाशानाम्मित्रवदस्त्वोजः। मित्रावरुणा शरदाह्नां चिकित्वा
 अस्मै राष्ट्राय महि शर्म यच्छतम्। वैराजे सामन्त्रधि मे मनीषानुष्टभा
 सम्भृतं वीर्यं सहः। इदं क्षत्रम्मित्रवदारद्रदानु मित्रावरुणा
 रक्षन्तमाधिपत्यैः। सम्राड्विशां सहस्राम्नी सहस्वत्यृतुरहेमन्तो
 विष्टया नः पिपर्तु। अवस्युवाताः (३५)

बृहतीर्नु शक्ररीरिमं यज्ञमवन्तु नो घृताचीः। सुवर्वती
 सुदुघा नः पयस्वती दिशां देव्यवतु नो घृताची। त्वं
 गोपाः पुरणुतोत पश्चाद्बृहस्पते याम्यां युङ्क्ति वाचम्। ऊर्ध्वा
 दिशां रन्तिराशौषधीनां संवत्सरेण सविता नो अहाम्।
 रेवथ्सामातिच्छन्दा उ छन्दोजातशत्रुः स्योना नो अस्तु।
 स्तोमत्रयस्त्रिंशे भुवनस्य पत्नि विवस्वद्वाते अभि नः (३६)

गृणाहि। घृतवती सवितराधिपत्यैः पयस्वती रन्तिराशा नो
 अस्तु। ध्रुवा दिशां विष्णुपत्न्यघोरास्येशाना सहसो या मनोता।
 बृहस्पतिर्मातरिश्वोत वायुः संधुवाना वाता अभि नो गृणन्तु।

विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्या अस्येशाना जगंतो विष्णुपत्नी।
विश्वव्यं चा इषयन्ती सुभूतिः शिवा नो अस्त्वदितिरुपस्थे। वैश्वानरो
न ऊत्या पृष्ठो दिव्यनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वङ्क्या नश्चित्र
आ भुवत्को अद्य युङ्क्ते॥ (३७)

महिं सप्तदशेनावस्युवाता अभि नोऽनु नृश्वतुर्दश च॥ [१२]

नमस्ते रुद्र नमो हिरण्यबाहवे नमः सहमानाय नम आख्याधिनीभ्यो नमो भवाय नमो ज्येष्ठाय
नमो दुन्दुभ्याय नमः सोमाय नम इरिण्याय द्रापे सहस्राण्येकादश॥ [१३] नमस्ते रुद्र नमो भवाय
द्रापे सप्तविंशतिः॥ 27॥ नमस्ते रुद्र तं वो जम्भे दधामि॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

नमस्ते रुद्र मन्यव उतो त इषवे नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने
बाहुभ्यामुत ते नमः। या त इषुः शिवतमा शिवम्बभूव ते धनुः।
शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृडया। या ते रुद्र शिवा
तनूरघोरापापकाशिनी। तया नस्तनुवा शन्तमया गिरिशन्ताभि
चाकशीहि। यामिषु गिरिशन्त हस्ते (१)

बिभर्ष्यस्तवे। शिवा गिरित्र तां कुरु मा हिंसीः पुरुषं
जगत्। शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छा वदामसि। यथा नः
सर्वमिज्जगदयक्ष्म सुमना असत्। अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यो

भिषक्। अहीँश्च सर्वाँञ्जम्भयन्श्च सर्वाँश्च यातुधान्यः। असौ यस्ताम्रो
अरुण उत बभ्रुः सुमङ्गलः। ये चेमाँ रुद्रा अभितो दिक्षु (२)

श्रिताः सहस्रशोऽवैषाँ हेड ईमहे। असौ योऽवसर्पति
नीलग्रीवो विलोहितः। उतैनं गोपा अदृशन्नदृशन्नुदहार्यः। उतैनं
विश्वा भूतानि स दृष्टो मृडयाति नः। नमो अस्तु नीलग्रीवाय
सहस्राक्षाय मीढुषे। अथो ये अस्य सत्त्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः।
प्र मुञ्च धन्वंनस्त्वमुभयोरार्वियोज्याम्। याश्च ते हस्त इषवः (३)

परा ता भंगवो वप। अवतत्य धनुस्त्वँ सहस्राक्ष शतेषुधे।
निशीर्य शल्यानाम्मुखा शिवो नः सुमना भव। विज्यं धनुः कपर्दिनो
विशल्यो बाणवाँ उत। अनेशन्नस्येषव आभुरस्य निषङ्गथिः। या ते
हेतिर्मीढुष्टम हस्तै बभूव ते धनुः। तयास्मान् विश्वतस्त्वमयक्षमया
परिं भुज। नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवे। उभाभ्यामुत
ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने। परिं ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणक्तु
विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवारे अस्मन्नि धेहि तम्॥ (४)

हस्तै दिक्ष्विषव उभाभ्यां द्वाविँशतिश्च॥ [१]

नमो हिरण्यबाहवे सेनान्यै दिशां च पतये नमो नमो वृक्षेभ्यो
हरिकेशेभ्यः पशूनाम्पतये नमो नमः सस्पिञ्जराय त्विषीमते
पथीनाम्पतये नमो नमो बभ्रुशाय विव्याधिनेऽन्नानाम्पतये नमो

नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्टानाम्पतये नमो नमो भवस्य हेतुये
जगताम्पतये नमो नमो रुद्रायातताविने क्षेत्राणाम्पतये नमो नमः
सूतायाहन्त्याय वनानाम्पतये नमो नमः (५)

रोहिताय स्थपतये वृक्षाणाम्पतये नमो नमो मन्त्रिणे वाणिजाय
कक्षाणाम्पतये नमो नमो भुवन्तये वारिवस्कृतायौषधीनाम्पतये
नमो नम उच्चैर्घोषायाक्रन्दयते पत्तीनाम्पतये नमो नमः कृत्स्नवीताय
धावते सत्त्वनाम्पतये नमः॥ (६)

वनानाम्पतये नमो नम एकात्रिंशच्च॥ [२]

नमः सहमानाय निव्याधिन आव्याधिनीनाम्पतये नमो नमः
ककुभाये निषङ्गिणे स्तेनानाम्पतये नमो नमो निषङ्गिणे इषुधिमते
तस्कराणाम्पतये नमो नमो वञ्चते परिवञ्चते स्तायूनाम्पतये नमो
नमो निचेरवे परिचरायारण्यानाम्पतये नमो नमः सूकाविभ्यो
जिघांसद्भ्यो मुष्णताम्पतये नमो नमोऽसिमद्भ्यो नक्तं चरद्भ्यः
प्रकृन्तानाम्पतये नमो नम उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुश्चानाम्पतये
नमो नमः (७)

इषुमद्भ्यो धन्वाविभ्यश्च वो नमो नम आतन्वानेभ्यः
प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो नम आयच्छद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च वो नमो
नमोऽस्यद्भ्यो विध्यद्भ्यश्च वो नमो नम आसीनेभ्यः शयानेभ्यश्च
वो नमो नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च वो नमो नमस्तिष्ठद्भ्यो
धावद्भ्यश्च वो नमो नमः सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमो नमो

अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः॥ (८)

कुलुञ्चानाम्पतये नमो नमोऽश्वपतिभ्यस्त्रीणि च॥ [३]

नम आ॒व्या॒धिनी॑भ्यो वि॒विध्य॑न्तीभ्यश्च वो नमो नम
उ॒ग॒णा॒भ्यस्तृ॑ह॒तीभ्य॑श्च वो नमो नमो गृ॒थ्से॒भ्यो गृ॒थ्स॒प॒ति॒भ्यश्च
वो नमो नमो ब्रा॒तेभ्यो॑ ब्रा॒त॒प॒ति॒भ्यश्च वो नमो नमो ग॒णेभ्यो॑
ग॒ण॒प॒ति॒भ्यश्च वो नमो नमो वि॒रू॒पेभ्यो॑ वि॒श्वरू॒पेभ्यश्च वो नमो
नमो म॒ह॒द्भ्यः क्षु॒ल्ल॒केभ्य॑श्च वो नमो नमो र॒थि॒भ्योऽर॒थेभ्य॑श्च वो
नमो नमो रथे॑भ्यः (९)

रथ॑पतिभ्यश्च वो नमो नमः सेना॑भ्यः सेना॒नि॒भ्यश्च वो नमो नमः
क्ष॒त्तृ॒भ्यः स॒ङ्ग॒ही॒तृ॒भ्यश्च वो नमो नम॒स्तक्ष॑भ्यो रथ॒का॒रेभ्य॑श्च वो नमो
नमः कुला॑लेभ्यः क॒र्मा॒रेभ्य॑श्च वो नमो नमः पु॒ञ्जि॒ष्टेभ्यो॑ निषा॒देभ्य॑श्च
वो नमो नम इ॒षु॒कृ॒द्भ्यो ध॒न्व॒कृ॒द्भ्यश्च वो नमो नमो मृ॒ग॒यु॒भ्यः
श्व॒नि॒भ्यश्च वो नमो नमः श्व॒भ्यः श्व॒प॒ति॒भ्यश्च वो नमः॥ (१०)

रथे॑भ्यः श्वपतिभ्यश्च द्वे च॥ [४]

नमो भ॒वाय॑ च रु॒द्राय॑ च नमः श॒र्वाय॑ च पशु॒प॒तये॑ च नमो
नील॑ग्रीवाय च शि॒ति॒क॒ण्ठा॒य च नमः क॒प॒दि॒ने च व्यु॑प्त॒केशाय॑ च
नमः सह॑स्रा॒क्षाय॑ च श॒त॒ध॒न्व॒ने च नमो गि॒रि॒शाय॑ च शि॒पि॒वि॒ष्टाय॑
च नमो मी॒दु॒ष्ट॒माय॑ चे॒षु॒म॒ते च नमो ह॒स्वाय॑ च वा॒म॒नाय॑ च नमो
बृ॒ह॒ते च व॒र्षी॒य॒से च नमो वृ॒द्धाय॑ च सं॒वृ॒ध्व॒ने च (११)

नमो अग्रियाय च प्रथमाय च नम आशवे चाजिराय च
 नमः शीघ्रियाय च शीभ्याय च नम ऊर्म्याय चावस्वन्याय च नमः
 स्रोतस्याय च द्वीप्याय च॥ (१२)

सं वृध्वने च पञ्चविंशतिश्च॥ [५]

नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय चापरजाय च
 नमो मध्यमाय चापगल्भाय च नमो जघन्याय च बुध्रियाय च
 नमः सोभ्याय च प्रतिसूर्याय च नमो याम्याय च क्षेम्याय च
 नम उर्वर्याय च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय च नमो
 वन्याय च कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च (१३)

नम आशुषेणाय चाशुरथाय च नमः शूराय चावभिन्दते च
 नमो वर्मिणे च वरूथिने च नमो बिल्मिने च कवचिने च नमः
 श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥ (१४)

प्रतिश्रवाय च पञ्चविंशतिश्च॥ [६]

नमो दुन्दुभ्याय चाहनन्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो
 दूताय च प्रहिताय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च नमस्तीक्ष्णेषवे
 चायुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने च नमः सुत्याय च
 पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय च नमः सूद्याय च सरस्याय
 च नमो नाद्याय च वैशन्ताय च (१५)

नमः कूप्याय चावट्याय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च नमो

मे॒घ्या॑य च वि॒द्युत्या॑य च॒ नम॑ ई॒ध्रिया॑य चात॒प्या॑य च॒ नमो॑ वा॒त्या॑य
च॒ रेष्मि॑याय च॒ नमो॑ वास्त॒व्या॑य च वास्तुपा॑य च॥ (१६)

वैश॒न्ता॑य च त्रि॒श॒च्च॥ [७]

नमः॑ सोमा॑य च रु॒द्राय॑ च॒ नम॑स्ता॒म्राय॑ चारु॒णाय॑ च॒ नमः॑
श॒ङ्गाय॑ च पशु॒पत॑ये च॒ नम॑ उ॒ग्राय॑ च भी॒माय॑ च॒ नमो॑ अ॒ग्नेव॑धाय॑
च दू॒रेव॑धाय॑ च॒ नमो॑ ह॒न्त्रे च॒ हनी॑यसे च॒ नमो॑ वृ॒क्षेभ्यो॑ ह॒रि॒केशे॑भ्यो॑
नम॑स्ता॒राय॑ नमः॑ श॒म्भवे॑ च मयो॒भवे॑ च॒ नमः॑ शङ्क॒राय॑ च मयस्क॒राय॑
च॒ नमः॑ शि॒वाय॑ च शि॒वत॑राय च (१७)

नम॑स्ती॒र्थाय॑ च॒ कू॒ल्या॑य च॒ नमः॑ पा॒र्या॑य चावा॒र्या॑य च॒ नमः॑
प्र॒तर॑णाय चो॒त्तर॑णाय च॒ नम॑ आता॒र्या॑य चाला॒द्याय॑ च॒ नमः॑ श॒ष्या॑य
च॒ फे॒न्या॑य च॒ नमः॑ सि॒क॒त्या॑य च प्रवा॒ह्या॑य च॥ (१८)

शि॒वत॑राय च त्रि॒श॒च्च॥ [८]

नम॑ इ॒रि॒ण्या॑य च प्रप॒थ्या॑य च॒ नमः॑ कि॒शिला॑य च॒ क्षय॑णाय
च॒ नमः॑ क॒पर्दि॑ने च॒ पुल॒स्तये॑ च॒ नमो॑ गो॒ष्ठ्या॑य च॒ गृ॒ह्या॑य च॒
नम॑स्तल्प्या॑य च॒ गे॒ह्या॑य च॒ नमः॑ का॒ट्या॑य च ग॒ह्वरे॑ष्ठाय॑ च॒ नमो॑
हृद॒य्या॑य च नि॒वे॒ष्या॑य च॒ नमः॑ पा॒स॒व्या॑य च रज॒स्या॑य च॒ नमः॑
शु॒ष्क्या॑य च ह॒रि॒त्या॑य च॒ नमो॑ लो॒प्या॑य चो॒प्या॑य च (१९)

नम॑ ऊ॒र्व्या॑य च सू॒र्म्या॑य च॒ नमः॑ पु॒ण्या॑य च पर्णश॒द्या॑य च॒
नमो॑ऽपगु॒रमा॑णाय चाभिघ्न॒ते च॒ नम॑ आ॒क्खि॒द॒ते च॒ प्र॒क्खि॒द॒ते च॒

नमो॑ वः किरि॒केभ्यो॑ दे॒वाना॑ ५ हृद॑येभ्यो नमो॑ वि॒क्षीण॑केभ्यो नमो॑
विचि॒न्वत्के॑भ्यो नम॑ आ॒निर॑हतेभ्यो नम॑ आ॒मीव॑त्केभ्यः॥ (२०)

उल॒प्याय॑ च॒ त्रय॑स्त्रि॒शच्च॥

[९]

द्रा॒पे अ॒न्य॑स॒स्पते॑ दरि॒द्र॒त्रील॑लो॒हित॑। ए॒षां पु॒रुषा॑णामे॒षाम्प॑शूनां
मा भे॒र्मारो॑ मो ए॒षां किं॑ च॒नाम॑मत्। या ते॑ रु॒द्र शि॒वा त॒नूः शि॒वा
वि॒श्वाह॑भेष॒जी। शि॒वा रु॒द्रस्य॑ भेष॒जी तया॑ नो मृ॒ड जी॒वसे॑।
इ॒मा ५ रु॒द्राय॑ त॒वसे॑ क॒प॒र्दिने॑ क्ष॒य॒द्वी॒राय॑ प्र भ॑रामहे म॒तिम्। यथा॑
नः श॒मस॑द्वि॒पदे॑ च॒तु॑ष्पदे॒ विश्व॑म्पु॒ष्टम्ना॑मे॒ अ॒स्मिन् (२१)

अना॑तुरम्। मृ॒डा नो॑ रु॒द्रोत॑ नो मय॑स्कृ॒धि क्ष॒य॒द्वी॒राय॑ नम॑सा
वि॒धेम॑ ते। यच्छं॑ च॒ योश्च॑ म॒नु॒राय॑जे पि॒ता तद॑श्याम॒ तव॑ रु॒द्र
प्र॒णी॒तौ। मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा नो॑ अ॒र्भकं॑ मा न॒ उक्ष॑न्तमु॒त मा न॑
उक्षि॑तम्। मा नो॑ व॒धीः पि॒तर॑म्मो॒त मा॒तर॑मि॒ध्या मा न॑स्त॒नुवः॑ (२२)

रु॒द्र री॒रिषः॑। मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॑ आ॒युषि॑ मा नो॒ गोषु॑
मा नो॒ अश्वे॑षु री॒रिषः॑। वी॒रा॒न्मा नो॑ रु॒द्र भा॑मि॒तो व॑धी॒र॒ह॒विष्म॑न्तो॒
नम॑सा वि॒धेम॑ ते। आ॒रा॒त्ते गो॒घ्न उ॒त पू॑रुष॒घ्ने क्ष॒य॒द्वी॒राय॑ सु॒म्रम॑स्मे
ते॑ अस्तु। रक्षा॑ च नो॒ अधि॑ च दे॒व ब्रू॑ह॒धा च नः॑ श॒र्म यच्छ॑
द्वि॒ब॒र्हाः। स्तु॒हि (२३)

श्रु॒तं ग॑र्त॒सदं॑ यु॒वा॒न॒म्मृ॒गं न॑ भी॒ममु॑प॒ह॒तुमु॑ग्रम्। मृ॒डा
ज॑रि॒त्रे रु॒द्र स्त॒वा॒नो अ॒न्यं ते॑ अ॒स्मन्नि॑ व॑पन्तु॒ सेनाः॑। परि॑ णो

रुद्रस्य हेतिर्वृणक्तु परि त्वेषस्य दुर्मतिरघायोः। अव स्थिरा
मघवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृडय। मीढुष्टम् शिवतम
शिवो नः सुमना भव। परमे वृक्ष आयुधं निधाय कृत्तिं वसान्
आ चर पिनाकम् (२४)

बिभ्रदा गंहि। विकिरिद विलोहित नमस्ते अस्तु भगवः।
यास्ते सहस्रं हेतयोऽन्यमस्मन्नि वपन्तु ताः। सहस्राणि सहस्रधा
बाहुवोस्तव हेतयः। तासामीशानो भगवः पराचीना मुखा
कृधि॥ (२५)

अस्मिं स्तनुवंः स्तुहि पिनाकमेकात्रिंशच्च॥ [१०]

सहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्याम्। तेषां
सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि। अस्मिन्महत्यर्णवेऽन्तरिक्षे भवा
अधि। नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः क्षमाचराः। नीलग्रीवाः
शितिकण्ठा दिवः रुद्रा उपश्रिताः। ये वृक्षेषु सस्मिञ्चरा नीलग्रीवा
विलोहिताः। ये भूतानामधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः। ये अन्नैषु
विविध्यन्ति पात्रेषु पिबन्तो जनान्। ये पथाम्पथिरक्षय ऐलबृदा
यव्युधः। ये तीर्थानि (२६)

प्रचरन्ति सृकावन्तो निषङ्गिणः। य एतावन्तश्च भूयांसश्च
दिशो रुद्रा वितस्थिरे। तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि
तन्मसि। नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां येऽन्तरिक्षे ये दिवि
येषामन्नं वातो वर्षमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश

प्र॒तीची॒र्दशोदी॒चीर्दशो॒र्ध्वास्तेभ्यो॒ नम॒स्ते नो॑ मृडयन्तु ते यं द्वि॒ष्मो
यश्च॑ नो॒ द्वेष्टि॒ तं वो॒ जम्भे॑ दधामि (२७)

ती॒र्थानि॒ यश्च॑ षट्॥ [११]

[अश्मन् य इमोर्देनमाशुः प्राचीं जीमूतस्य यदक्रन्दो मा नो मित्रो ये वाजिनं नव (९)

अश्मन्मनोयुजं प्राचीमनु शर्म यच्छतु तेषामभिर्गतिः षट्त्वारिंशत्। अश्मन् हविष्मान्॥]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

अश्म॒न्नूर्जं॒ पर्व॑ते शिश्रि॒याणां॒ वाते॑ प॒र्जन्ये॒ वरु॑णस्य शु॒ष्मे॑। अ॒द्ध्य
ओष॑धीभ्यो॒ वन॒स्पति॑भ्योऽधि॒ सम्भृ॑तां तां न॒ इष॒मूर्जं॒ धत्त॑ मरुतः
स॒ररा॒णाः। अश्म॑स्ते क्षु॒दमुं॒ ते शु॒गृच्छ॑तु यं द्वि॒ष्मः। स॒मुद्र॑स्य
त्वा॒ऽवाक॑याग्ने॒ परि॑ व्ययामसि। पा॒व॒को अ॒स्मभ्य॑ शि॒वो भ॑व।
हि॒मस्य॑ त्वा ज॒रायु॑णाग्ने॒ परि॑ व्ययामसि। पा॒व॒को अ॒स्मभ्य॑ शि॒वो
भ॑व। उप॑ (१)

ज्मन्नुप॑ वेत॒सेऽव॑त्तरं न॒दीष्वा॑। अग्ने॑ पित्तम॒पाम॑सि। मण्डू॒कि
ताभि॑रा ग॒हि सेमं॑ नो॒ यज्ञ॑म्। पा॒व॒कव॑र्णं शि॒वं कृ॑धि। पा॒व॒क आ
चि॒तय॑न्त्या कृ॒पा। क्षाम॑न्नुरुच उ॒षसो॑ न भानुना॑। तूर्व॑न्न याम॒न्नेत॑शस्य
नू रण॑ आ यो घृ॒णे। न त॑तृषा॒णो अ॒जरः॑। अग्ने॑ पावक रो॒चिषा॑
म॒न्द्रया॑ देव जि॒ह्वया॑। आ दे॒वान् (२)

व॒क्षि॒ यक्षि॑ च। स नः॑ पाव॒क दी॒दिवोऽग्ने॑ दे॒वाः इ॒हा व॑ह।
 उप॑ य॒ज्ञः ह॒विश्च॑ नः। अ॒पामि॑दं न्य॒यनः॑ स॒मुद्र॑स्य नि॒वेश॑नम्।
 अ॒न्यं ते॑ अ॒स्मत्त॑पन्तु हे॒तयः॑ पाव॒को अ॒स्मभ्यः॑ शि॒वो भ॑व। नम॑स्ते
 हर॑से शो॒चिषे॑ नम॑स्ते अ॒स्त्व॒र्चिषे॑। अ॒न्यं ते॑ अ॒स्मत्त॑पन्तु हे॒तयः॑
 पाव॒को अ॒स्मभ्यः॑ शि॒वो भ॑व। नृष॑दे वट् (३)

अ॒प्सुष॑दे व॒ङ्गन॑सदे व॒ङ्गर्हि॑षदे वट्॒त्सुव॑र्विदे वट्। ये दे॒वा
 दे॒वानां॑ य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञिया॑नाः संव॒त्सरी॑णमुप॑ भा॒गमा॑सन्ते। अ॒हुता॑दो
 ह॒विषो॑ य॒ज्ञे अ॒स्मिन्त्स्व॒यं जु॑हु॒ध्वम्धु॑नो घृ॒तस्य॑। ये दे॒वा दे॒वेष्व॑धि
 दे॒वत्व॑माय॒न् ये ब्र॑ह्म॒णः पु॒र॒ए॒तारो॑ अ॒स्य। येभ्यो॑ न॒र्ते प॑व॒न्ते धाम्
 किं च॑न न ते दि॒वो न पृ॑थि॒व्या अधि॑ स्नुषु॑। प्रा॒णदाः॑ (४)

अ॒पा॒न॒दा व्या॑न॒दाश्च॑क्षु॒र्दा व॑र्चो॒दा व॑रि॒वोदाः॑। अ॒न्यं ते॑
 अ॒स्मत्त॑पन्तु हे॒तयः॑ पाव॒को अ॒स्मभ्यः॑ शि॒वो भ॑व। अ॒ग्नि॒स्तिग्मे॑न
 शो॒चिषा॑ य॒सद्वि॑श्वं न्य॒त्रिण॑म्। अ॒ग्नि॒र्नो व॑स॒ते र॒यिम्।
 सै॒नानी॑केन सु॒वि॒दत्रो॑ अ॒स्मे य॑ष्टा दे॒वाः आ॒य॑जिष्ठः स्व॒स्ति।
 अ॒द॒भ्यो गो॒पा उ॒त नः॑ प॒र॒स्या अ॒ग्ने द्यु॑मदु॒त रे॒वदि॑दीहि॥ (५)

उप॑ दे॒वान् व॒द्वा॒ण॒दाश्च॑तु॒श्चत्वारि॑श॒च्च॥ [१]

य इ॒मा वि॒श्वा भु॑व॒नानि॑ जु॒ह्वद॑षि॒र॒होता॑ नि॒ष॒सादा॑ पि॒ता नः॑। स
 आ॒शिषा॑ द्र॒वि॒णमि॑च्छ॒मानः॑ प॒रम॑च्छ॒दो व॒र आ॑ वि॒वेश। वि॒श्वक॑र्मा
 मन॑सा॒ यद्वि॑हा॒या धा॒ता वि॑धा॒ता प॑र॒मोत॑ स॒न्दक्। तेषा॑मि॒ष्टानि॑

समिषा मंदन्ति यत्र सप्तरषीन्पुन एकमाहुः। यो नः पिता जनिता
यो विधाता यो नः सतो अभ्या सञ्जजाने। (६)

यो देवानां नामधा एक एव तं सम्प्रश्नम्भुवना यन्त्यन्या।
त आयजन्त द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वं जरितारो न भूना।
असूर्ता सूर्ता रजसो विमाने ये भूतानि समकृण्वन्निमानि। न तं
विदाथ य इदं जजानान्यद्युष्माकमन्तरम्भवाति। नीहारेण प्रावृता
जल्प्या चासुतृप उक्थशासंश्चरन्ति। परो दिवा पर एना (७)

पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्गुहा यत्। कः स्विद्धर्मं प्रथमं दध्र
आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे। तमिद्धर्मम्प्रथमं दध्र आपो यत्र
देवाः समगच्छन्त विश्वे। अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्निदं
विश्वम्भुवनमधि श्रितम्। विश्वकर्मा ह्यजनिष्ट देव आदिद्वन्द्वो
अभवद्वितीयः। तृतीयः पिता जनितापधीनाम् (८)

अपां गर्भं व्यदधात्पुरुत्रा। चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने
अजनन्नन्नमाने। यदेदन्ता अददहन्त पूर्व आदिद्यावापृथिवी
अप्रथेताम्। विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत
विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नमति सम्पतत्रैर्द्यावापृथिवी जनय देव
एकः। किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमथिस्वत्किमासीत्।
यदी भूमिं जनयन्न (९)

विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः। किं स्विद्वनं

क उ स वृक्ष आसीद्यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो
मनसा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। या ते धामानि
परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा। शिक्षा सखिभ्यो
हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः। वाचस्पतिं
विश्वकर्माणमृतये (१०)

मनोयुजं वाजे अद्या हुवेम। स नो नेदिष्ठा हवनानि
जोषते विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा। विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः
स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः। मुह्यन्त्वन्ये अभितः सपत्ना
इहास्माकम्मघवा सूरिरस्तु। विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन
त्रातारमिन्द्रमकृणोरवध्यम्। तस्मै विशः समनमन्त पूर्वीरयमुग्रो
विहव्यो यथासत्। समुद्राय वयुनाय सिन्धूनाम्पतये नमः।
नदीनां सर्वासाम्पित्रे जुहुता विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यं
हविः॥ (११)

जज्ञानैनौषधीनां भूमिं जनयन्वृतये नमो नवं च॥ [२]

उदेनमुत्तरां नयाग्रे घृतेनाहुता। रायस्पोषेण सः सृज प्रजयां
च धनेन च। इन्द्रेमम्प्रतरां कृधि सजातानामसद्वशी। समेनं वर्चसा
सृज देवेभ्यो भागधा असत्। यस्य कुर्मो हविर्गृहे तमग्रे वर्धया
त्वम्। तस्मै देवा अधि ब्रवन्नयं च ब्रह्मणस्पतिः। उदु त्वा विश्वे
देवाः (१२)

अग्रे भरन्तु चित्तिभिः। स नो भव शिवतमः सुप्रतीको
 विभावसुः। पञ्च दिशो दैवीर्यज्ञमवन्तु देवीरपामतिं दुर्मतिम्बाधमानाः।
 रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीः। रायस्पोषे अधि यज्ञो अस्थात्समिद्धे
 अग्नावधिं मामहानः। उक्थपत्र ईड्यो गृभीतस्तप्तं घर्मं
 परिगृह्यायजन्त। ऊर्जा यद्यज्ञमशमन्त देवा दैव्याय धर्त्रे जोष्टे।
 देवश्रीः श्रीमणाः शतपयाः (१३)

परिगृह्य देवा यज्ञमायन्। सूर्यरश्मिरुह्रिकेशः पुरस्तात्सविता
 ज्योतिरुदयाँ अजस्रम्। तस्य पूषा प्रसवं याति देवः
 सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः। देवा देवेभ्यो अध्वर्यन्तो
 अस्थुर्वीतँ शमित्रे शमिता यजध्यै। तुरीयो यज्ञो यत्र हव्यमेति
 ततः पावका आशिषो नो जुषन्ताम्। विमान एष दिवो मध्यं
 आस्त आपप्रिवात्रोदसी अन्तरिक्षम्। स विश्वाचीरभि (१४)

चष्टे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। उक्षा संमुद्रो
 अरुणः सुपर्णः पूर्वस्य योनिंम्पितुरा विवेश। मध्यं दिवो
 निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसः पात्यन्तौ। इन्द्रं विश्वा
 अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसं गिरः। रथीतमँ रथीनां वाजानाँ
 सत्पतिम्पतिम्। सुम्रहूर्यज्ञो देवाँ आ च वक्षद्यक्षदग्निर्देवो देवाँ
 आ च वक्षत्। वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्नाँ
 इन्द्रो मे निग्राभेणाधराँ अकः। उद्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा

अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्॥ (१५)

देवाः शतपंथा अभि वाजंस्य पट्विंशतिश्च॥ [३]

आशुः शिशानो वृषभो न युध्मो घनाघनः क्षोभणश्चरषणीनाम्।
सङ्क्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः शत९ सेना अजयत्साकमिन्द्रः।
संक्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्चवनेन धृष्णुना।
तदिन्द्रेण जयत तत्सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा। स
इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी सः स्रष्टा स युध इन्द्रो गुणेन।
सः सृष्टजिह्मोमपा बाहुशर्ध्यूर्ध्वधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता। बृहस्पते
परि दीय (१६)

रथेन रक्षोहामित्रा९ अपबाधमानः। प्रभञ्जन्त्सेनाः प्रमृणो
युधा जयन्तस्माकमेध्यविता रथानाम्। गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं
जयन्तमज्मं प्रमृणन्तमोजसा। इम९ संजाता अनु वीरयध्वमिन्द्र९
सखायोऽनु स९ रभध्वम्। बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान्
वाजी सहमान उग्रः। अभिर्वीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र
रथमा तिष्ठ गोवित्। अभि गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदायः (१७)

वीरः शतमन्युरिन्द्रः। दुश्चवनः पृतनाषाडयुध्योऽस्माक९
सेना अवतु प्र युत्सु। इन्द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा
यज्ञः पुर एतु सोमः। देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनाम्मरुतो
यन्त्वग्रै। इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानाम्मरुता९ शर्ध

उग्रम्। महामनसाम्भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्।
अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु। (१८)

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु।
उद्धर्षय मघवन्नायुधान्युत्सत्वंनाम्मामकानाम्महांसि।
उद्धृत्रहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतामेतु घोषः। उप-
प्रेतु जयता नरः स्थिरा वः सन्तु बाहवः। इन्द्रो वः
शर्म यच्छत्वनाधृष्या यथासंथ। अवसृष्टा परा पत शरव्ये
ब्रह्मसंशिता। गच्छामित्रान्प्र (१९)

विश मैषां कं चनोच्छिषः। मर्माणि ते वर्मभिश्छादयामि
सोमस्त्वा राजामृतेनाभि वस्ताम्। उरोर्वरीयो वरिवस्ते अस्तु
जयन्तं त्वामनु मदन्तु देवाः। यत्र बाणाः सम्पतन्ति कुमारा
विशिखा इव। इन्द्रो नस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्म यच्छतु॥ (२०)

दीया दायो जयन्त्वमित्रान्प्र चत्वारिंशच्च॥ [४]

प्राचीमनु प्रदिशम्प्रेहि विद्वानग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा-
आशा दीद्यानो वि भाह्यूर्ज नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। क्रमध्वमग्निना
नाकमुख्यं हस्तेषु बिभ्रतः। दिवः पृष्ठं सुवर्गत्वा मिश्रा
देवेभिराद्धम्। पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षादिवमारुहम्।
दिवो नाकस्य पृष्ठाथ्सुवर्ज्योतिरगाम् (२१)

अहम्। सुवर्यन्तो नापैक्षन्त आ द्यां रोहन्ति रोदसी।

य॒ज्ञं ये वि॒श्वतो॑धार॒ः सु॒वि॒द्वा॒ः सो वि॒तेनि॒रे। अ॒ग्ने प्रेहि॑ प्रथ॒मो
 दे॒वय॑तां चक्षु॑र्दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्। इय॑क्षमाणा॒ भृगु॑भिः स॒जोषाः॑
 सुव॑र्यन्तु यज॑मानाः स्व॒स्ति। नक्तो॑षासा॒ सम॑नसा॒ विरू॑पे धा॒पये॑ते
 शिशु॑मेक॒ः समी॑ची। द्यावा॒ क्षामा॑ रु॒क्मो अ॒न्तर्वि॑भा॒ति दे॒वा अ॒ग्निं
 धा॒रय॑न्द्रवि॒णोदाः॑। अ॒ग्ने सह॑स्राक्ष (२२)

श॒त॒मूर्ध॑ञ्छु॒तं ते॑ प्रा॒णाः स॒हस्र॑मपा॒नाः। त्व॒ः सा॑ह॒स्रस्य॑
 रा॒य ई॒शिषे॑ तस्मै॑ ते वि॒धेम॒ वाजा॑य॒ स्वाहा॑। सु॒पर्णो॑ऽसि
 गरु॑त्मान्पृ॒थिव्या॑ः सी॒द पृ॒ष्ठे पृ॒थिव्याः॑ सी॒द भा॒सान्तरि॑क्षमा
 पृ॒ण ज्योति॑षा॒ दिव॑मुत्त॒भान् तेज॑सा॒ दिश॑ उ॒द्दृ॑ह। आ॒जुह्वानः॑
 सु॒प्रती॑कः पुर॒स्ताद॑ग्ने॒ स्वां योनि॑मा सी॒द सा॒ध्या। अ॒स्मिन्ध॑स॒धस्थे॑
 अध्यु॑त्तरस्मिन्वि॒श्वे दे॒वाः (२३)

यज॑मानश्च सी॒दत। प्रे॒द्धो अ॒ग्ने दी॑दिहि पु॒रो नो॑ऽज॒स्रया॑
 सू॒र्म्या य॑विष्ठ। त्वा॒ः शश्व॑न्त॒ उप॑ यन्ति॒ वाजाः॑। वि॒धेम॑ ते पर॒मे
 जन्म॑न्न॒ग्ने वि॒धेम॒ स्तोमै॑रव॒रे स॒धस्थे॑। यस्मा॒द्योने॑रु॒दारि॑था॒ यजे॑
 तम्प्र॒ त्वे ह॒वी॒ःषि॑ जुहुरे॒ समि॑द्धे। ता॒ः संवि॑तुर्वरे॒ण्यस्य॑ चि॒त्रामा॑हं
 वृ॒णे सु॒म॒तिं वि॒श्वज॑न्याम्। या॒मस्य॑ क॒ण्वो अ॒दु॒ह॒त्प्रपी॑ना॒ः
 स॒हस्र॑धा॒राम् (२४)

पय॑सा म॒हीं गा॑म्। स॒प्त ते॑ अ॒ग्ने स॒मिधः॑ स॒प्त जि॒ह्वाः स॒प्त र्षे॑यः
 स॒प्त धा॑म॒ प्रिया॑णि। स॒प्त हो॒त्राः स॒प्त धा॑ त्वां यजन्ति॒ स॒प्त योनी॑रा

पृणस्वा घृतेन। ईदृङ्ङान्यादृङ्ङेतादृङ्ङ प्रतिदृङ्ङ मितश्च सम्मितश्च
सभराः। शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माश्च
सत्यश्चर्तपाश्चात्यःहाः। (२५)

ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्चान्त्यमित्रश्च
दूरेअमित्रश्च गुणः। ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च
विधर्ता च विधारयः। ईदृक्षास एतादृक्षास ऊ षु णः सदृक्षासः
प्रतिसदृक्षास एतन। मितासश्च सम्मितासश्च न ऊतये सभरसो
मरुतो यज्ञे अस्मिन्निन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानो यथेन्द्रं
दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मान एवमिमं यजमानं दैवींश्च विशो
मानुषींश्चानुवर्त्मानो भवन्तु॥ (२६)

अगां सहस्राक्ष देवाः सहस्रधारामत्यःहा अनुवर्त्मानः षोडश च॥ [५]

जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्वर्मी याति समदामुपस्थे।
अनाविद्धया तनुवा जय त्वं स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु।
धन्वना गा धन्वनाजिं जयेम धन्वना तीव्राः समदौ जयेम। धनुः
शत्रोरपकामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम। वक्ष्यन्तीवेदा
गनीगन्ति कर्णमिप्रियं सखायं परिषस्वजाना। योषेव शिङ्गे
वितताधि धन्वन् (२७)

ज्या इयं समने पारयन्ती। ते आचरन्ती समनेव योषां
मातेव पुत्रम्बिभृतामुपस्थे। अप शत्र न्विध्यता संविदाने आर्त्ता

इमे विष्फुरन्तीं अमित्रान्। बह्वीनाम्पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्चा कृणोति
 समनावगत्य। इषुधिः सङ्काः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति
 प्रसूतः। रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषारथिः।
 अभीशूनाम्महिमानम् (२८)

पनायत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः। तीव्रान्योषान्कृण्वते
 वृषपाणयोऽश्वा रथैभिः सह वाजयन्तः। अवक्रामन्तः
 प्रपदैरमित्रान्क्षिणन्ति शत्रूँरनपव्ययन्तः। रथवाहनं हविरस्य
 नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म। तत्रा रथमुप शग्मं सदेम
 विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः। स्वादुषुसदः पितरो वयोधाः
 कृच्छ्रेश्रितः शक्तीवन्तो गभीराः। चित्रसेना इषुबला अमृध्राः
 सतोवीरा उरवो ब्रातसाहाः। ब्राह्मणासः (२९)

पितरः सोम्यांसः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा। पूषा नः
 पातु दुरितादृतावृधो रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत। सुपर्ण वंस्ते
 मृगो अस्या दन्तो गोभिः सन्नद्धा पतति प्रसूता। यत्रा नरः सं च
 वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म यंसन्। ऋजीते परि वृद्धि
 नोऽश्मा भवतु नस्तनूः। सोमो अधि ब्रवीतु नोऽदितिः (३०)

शर्म यच्छतु। आ जङ्घन्ति सान्वेषां जघनां उप जिघ्रते।
 अश्वाजनि प्रचेतसोऽश्वान्त्समत्सु चोदय। अहिरिव भोगैः पर्येति
 बाहुं ज्याया हेतिं परिबाधमानः। हस्तघ्नो विश्वा वयुनानि

विद्वान्पुमा॒न्पुमा॑ः॒सं परि॑ पातु विश्वतः॑। वन॑स्पते वी॒ड्वङ्गो॑ हि
भूया॑ अ॒स्मत्सखा॑ प्र॒तरणः॑ सु॒वीरः॑। गोभिः॑ सन्नद्धो॑ असि
वी॒डय॑स्वास्था॒ता ते॑ जयतु॒ जेत्वा॑नि। दि॒वः पृथि॒व्याः परि॑ (३१)

ओज॒ उद्ध॑तं वन॒स्पति॑भ्यः पर्या॒भृत॑ सहः॑। अ॒पामो॒ज्मानं॑
परि॒ गोभि॑रावृ॒तमिन्द्र॑स्य॒ वज्रं॑ ह॒विषा॒ रथं॑ यज। इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑
म॒रुता॑मनी॒कम्मि॑त्रस्य॒ गर्भो॑ वरु॒णस्य॑ नाभिः॑। सेमां नो॑ ह॒व्यदा॑तिं
जुषा॑णो दे॒व रथ॑ प्रति॑ ह॒व्या गृ॑भाय। उप॑ श्वासय॒ पृथि॒वीमु॑त
द्याम्पु॑रु॒त्रा ते॑ मनु॒तां वि॑ष्टि॒तं जग॑त्। स दु॑न्दु॒भे स॒जूरि॑न्द्रेण
दे॒वैर्दूरा॑त् (३२)

दवी॑यो अप॑ सेध॒ शत्रू॑न्। आ क्र॑न्दय॒ बल॒मोजो॑ न॒ आ
धा॒ नि ष्टि॑निहि॒ दुरि॑ता बाध॑मानः। अप॑ प्रोथ दु॒न्दुभे॑ दु॒च्छुना॑
इ॒त इन्द्र॑स्य॒ मुष्टि॑र॒सि वी॒डय॑स्व। आ॒मूर॑ज प्र॒त्याव॑र्तये॒माः
कै॒तुम॑दु॒न्दुभि॑र्वावदीति। सम॑श्च॒पर्णा॒श्चर॑न्ति नो॒ नरो॒ऽस्माक॑मिन्द्र
र॒थिनो॑ जयन्तु॥ (३३)

धन्व॑न्महि॒मानं॑ ब्राह्म॑णा॒सोऽर्दि॑तिः पृथि॒व्याः परि॑ दू॒रादे॑कच॒त्वारि॑शच्च॥ [६]

यदक्र॑न्दः प्रथ॒मं जा॑यमान॒ उद्य॑न्त्स॒मुद्रा॑दु॒त वा॒ पुरी॑षात्।
श्ये॒नस्य॑ प॒क्षा ह॑रि॒णस्य॑ बा॒हू उप॑स्तुत्य॒म्महि॑ जा॒तं ते॑ अर्व॒त्र। यमे॑न॒
दत्तं॑ त्रि॒त ए॑नमायु॒नगि॑न्द्र ए॒णम्प्र॑थ॒मो अ॒ध्यति॑ष्ठत्। ग॒न्ध॒र्वो अ॒स्य
र॑शनाम॑गृ॒ष्णात्सू॒राद॑श्च॒ वस॑वो निर॑तष्ट। अ॒सि य॒मो अ॒स्यादि॒त्यो

अर्वन्नसि त्रितो गुह्येन व्रतेन। असि सोमेन समया विपृक्तः (३४)

आहुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि। त्रीणि त आहुर्दिवि बन्धनानि
त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः समुद्रे। उतेवं मे वरुणश्छन्थस्यर्वन् यत्रा त
आहुः परमं जनित्रम्। इमा ते वाजित्रवमार्जनानीमा शफानाः
सनिर्तुर्निधाना। अत्रा ते भद्रा रशना अपश्यमृतस्य या अभिरक्षन्ति
गोपाः। आत्मानं ते मनसारादजानामवो दिवा (३५)

पुतयन्तम्पतंगम्। शिरो अपश्यम्पथिभिः सुगेभिररेणुभिर्जेहमानम्
अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पदे गोः। यदा
ते मर्तो अनु भोगमानडादिद्विसिष्ठ ओषधीरजीगः। अनु त्वा रथो
अनु मर्यो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम्। अनु ब्रातासुस्तवं
सख्यमीयुरनु देवा ममिरे वीर्यम् (३६)

ते। हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पादा मनोजवा अवर् इन्द्र
आसीत्। देवा इदस्य हविरद्यमायन् यो अर्वन्तम्प्रथमो अध्यतिष्ठत्।
ईर्मान्तासः सिलिकमध्यमासः सः शूरणासो दिव्यासो अत्याः।
हसा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वाः। तव
शरीरम्पतयिष्ण्वर्वन्तव चित्तं वात इव धर्जीमान्। तव शृङ्गाणि
विष्टिता पुरुत्रारण्येषु जर्भुराणा चरन्ति। उप (३७)

प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः। अजः पुरो
नीयते नाभिरस्यानु पश्चात्कवयो यन्ति रेभाः। उप प्रागात्परमं

यत्सुधस्थमर्वा९ अच्छां पितरम्मातरं च। अद्या देवां जुष्टतमो हि
गम्या अथा शांस्ते दाशुषे वार्याणि॥ (३८)

विपृक्तो दिवा वीर्यमुपैकान्नचत्वारि९शच्च॥ [७]

मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिन्द्रं ऋभुक्षा मरुतः परि
ख्यन्। यद्वाजिनो देवजातस्य सप्तैः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि।
यन्निर्णिजा रेक्णासा प्रावृतस्य रातिं गृभीताम्मुखतो नयन्ति।
सुप्राङ्जो मेम्यद्विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पाथः। एष
च्छागः पुरो अश्वेन वाजिनां पूष्णो भागो नीयते विश्वदैव्यः।
अभिप्रियं यत्पुरोडाशमर्वता त्वष्टेत् (३९)

एन९ सौश्रवसाय जिन्वति। यद्धविष्यमृतुशो देवयानं
त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयन्ति। अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं
देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः। होताध्वर्युरावया अग्निमिन्धो ग्रावग्राभ
उत शङ्स्ता सुविप्रः। तेन यज्ञेन स्वरं कृतेन स्विष्टेन वक्षणा
आ पृणध्वम्। यूपव्रस्का उत ये यूपवाहाश्चषालं ये अश्वयूपाय
तक्षति। ये चार्वते पचन९ सम्भरन्त्युतो (४०)

तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु। उप प्रागांथसुमन्मेऽधायि मन्म
देवानामाशा उप वीतपृष्ठः। अन्वेनं विप्रा ऋषयो मदन्ति देवानां
पुष्टे चकृमा सुबन्धुम्। यद्वाजिनो दामं सदानमर्वतो या शीर्षण्यां

रशना रञ्जुरस्या। यद्वा घास्य प्रभृतमास्ये तृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। यदश्वस्य ऋविषः (४१)

मक्षिकाश यद्वा स्वरो स्वधितौ रिप्तमस्ति। यद्धस्तयोः शमितुर्यन्नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। यद्वृक्षमुदरस्यापवाति य आमस्य ऋविषो गन्धो अस्ति। सुकृता तच्छमितारः कृण्वन्तु तमेधं शृतपाकं पचन्तु। यत्ते गात्रादग्निना पच्यमानादभि शूलं निहतस्यावधावति। मा तद्धूम्यामा श्रिषन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशब्धौ रातमस्तु॥ (४२)

इदुतो ऋविषः श्रिषन्मा च॥ [८]

ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निर्हरेति। ये चार्वतो मांसमभिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु। यन्नीक्षणम्मांसपचन्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि। ऊष्मण्यापिधाना चरूणामङ्गाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वम्। निक्रमणं निषदनं विवर्तनं यच्च पङ्क्तिशमवतः। यच्च पपौ यच्च घासिम् (४३)

जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। मा त्वाग्निध्वनयिद्धूमगन्धिर्मो भ्राजन्त्यभि विक्तु जग्निः। इष्टं वीतमभिगूर्तं वषट्कृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वम्। यदश्वाय वास उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै। संदानमवन्तम्पङ्क्तिशम्प्रिया देवेष्वा यामयन्ति। यत्ते

सादे महंसा शूकृतस्य पार्ष्णिा वा कशया (४४)

वा तुतोद। सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा
सूदयामि। चतुस्त्रिंशद्वाजिनो देवबन्धोर्वङ्गीरश्वस्य स्वधितिः
समेति। अच्छिद्रा गात्रा वयुना कृणोत परुषपरुनुघुष्या वि
शस्त। एकस्त्वष्टुरश्वस्या विशस्ता द्वा यन्तारा भवतस्तथर्तुः। या
ते गात्राणामृतुथा कृणोमि ताता पिण्डानाम्प्र जुहोम्यग्नौ। मा त्वा
तपत् (४५)

प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तनुव आ तिष्ठिपत्ते। मा
ते गृधुरविशस्तातिहाय छिद्रा गात्राण्यसिना मिथू कः। न वा उ
वेतन्म्रियसे न रिष्यसि देवा इदैषि पथिभिः सुगेभिः। हरीं ते
युञ्जा पृषती अभूतामुपास्थाद्वाजी धुरि रासभस्य। सुगव्यं नो वाजी
स्वश्वियम्पुंसः पुत्रा उत विश्वापुष रयिम्। अनागास्त्वं नो
अदितिः कृणोतु क्षत्रं नो अश्वो वनता हविष्मान् (४६)

घासि कशया तपद्रयि नवं च॥ [९]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

अग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युमैर्वाजैभिरागतम्।
वाजंश्च मे प्रसवश्च मे प्रयतिश्च मे प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च

मे स्वरंश्च मे श्लोकंश्च मे श्रावश्च मे श्रुतिंश्च मे ज्योतिंश्च मे सुवंश्च
मे प्राणश्च मेऽपानः (१)

च मे व्यानश्च मेऽसुश्च मे चित्तं च म आधीतं च मे वाक्च मे
मनश्च मे चक्षुश्च मे श्रोत्रं च मे दक्षश्च मे बलं च म ओजश्च मे
सहश्च म आयुश्च मे जरा च म आत्मा च मे तनूश्च मे शर्म च
मे वर्म च मेऽङ्गानि च मेऽस्थानि च मे परूषि च मे शरीराणि
च मे॥ (२)

अपानस्तनूश्च मेऽष्टादश च॥ [१]

ज्यैष्ठ्यं च म आधिपत्यं च मे मन्युश्च मे भामश्च मेऽमश्च
मेऽम्भश्च मे जेमा च मे महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे
वर्ष्मा च मे द्राघुया च मे वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे सत्यं च मे श्रद्धा
च मे जगच्च (३)

मे धनं च मे वशश्च मे त्विषिंश्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे
जातं च मे जनिष्यमाणं च मे सूक्तं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे
वेद्यं च मे भूतं च मे भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपथं च म ऋद्धं च
म ऋद्धिश्च मे क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे॥ (४)

जगच्चर्द्धिश्चतुर्दश च॥ [२]

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे
सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे यशश्च मे भगश्च मे

द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं
च (५)

मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं
च मे लयश्च मे ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयक्ष्मं च मेऽनामयच्च मे
जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे सुगं च मे
शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च मे॥ (६)

विश्वं च शयनमष्टौ च॥ [३]

ऊर्कं मे सूनृतां च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतं च मे मधु च मे
सग्धिश्च मे सपीतिश्च मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रं च मे औद्भिद्यं
च मे रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च मे विभु च (७)

मे प्रभु च मे बहु च मे भूयश्च मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च
मेऽक्षितिश्च मे कूयवाश्च मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे व्रीहयश्च मे यवाश्च मे
माषाश्च मे तिलाश्च मे मुद्गाश्च मे खल्वाश्च मे गोधूमाश्च मे मसुराश्च
मे प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च मे श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे॥ (८)

विभु च मसुराश्चतुर्दश च॥ [४]

अश्मा च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च
मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे सीसं च मे त्रपुश्च मे
श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्च मे आपश्च मे वीरुधश्च मे ओषधयश्च

मे कृष्टपच्यं च (९)

मेऽकृष्टपच्यं च मे ग्राम्याश्च मे पशव आरण्याश्च यज्ञेन
कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिश्च मे भूतं च मे भूतिश्च मे वसु
च मे वसतिश्च मे कर्म च मे शक्तिश्च मेऽर्थश्च म एमंश्च म इतिश्च
मे गतिश्च मे॥ (१०)

कृष्टपच्यश्चाष्टाचत्वारिंशच्च॥ [५]

अग्निश्च म इन्द्रश्च मे सोमंश्च म इन्द्रश्च मे सविता च म इन्द्रश्च
मे सरस्वती च म इन्द्रश्च मे पूषा च म इन्द्रश्च मे बृहस्पतिश्च
म इन्द्रश्च मे मित्रश्च म इन्द्रश्च मे वरुणश्च म इन्द्रश्च मे त्वष्टा
च (११)

म इन्द्रश्च मे धाता च म इन्द्रश्च मे विष्णुश्च म इन्द्रश्च मे-
ऽश्विनौ च म इन्द्रश्च मे मरुतश्च म इन्द्रश्च मे विश्वे च मे देवा
इन्द्रश्च मे पृथिवी च म इन्द्रश्च मेऽन्तरिक्षश्च म इन्द्रश्च मे द्यौश्च म
इन्द्रश्च मे दिशश्च म इन्द्रश्च मे मूर्धा च म इन्द्रश्च मे प्रजापतिश्च
म इन्द्रश्च मे॥ (१२)

त्वष्टा च द्यौश्च म एकविंशतिश्च॥ [६]

अ॒शुश्च मे र॒श्मिश्च मेऽदा॑भ्यश्च मेऽधि॑पतिश्च म उपा॒शुश्च
मेऽन्तर्या॑मश्च म ऐन्द्रवा॒यवश्च मे मैत्राव॑रुणश्च म आ॒श्विनश्च मे
प्रतिप्र॒स्थानश्च मे शुक्रश्च मे म॒न्थी च म आग्र॑यणश्च मे वैश्वदे॒वश्च

मे ध्रुवश्च मे वैश्वानरश्च म ऋतुग्रहाश्च (१३)

मेऽतिग्राह्याश्च म ऐन्द्राग्रश्च मे वैश्वदेवश्च मे मरुत्वतीयाश्च मे
माहेन्द्रश्च म आदित्यश्च मे सावित्रश्च मे सारस्वतश्च मे पौष्णश्च मे
पालीवतश्च मे हारियोजनश्च मे॥ (१४)

ऋतुग्रहाश्च चतुस्त्रिंशच्च॥ [७]

इध्मश्च मे बर्हिश्च मे वेदिश्च मे धिष्ण्याश्च मे सुचश्च मे
चमसाश्च मे ग्रावाणश्च मे स्वरवश्च म उपरवाश्च मेऽधिषवणे च
मे द्रोणकलशश्च मे वायव्यानि च मे पूतभृच्च म आधवनीयश्च म
आग्नीध्रं च मे हविर्धानं च मे गृहाश्च मे सदश्च मे पुरोडाशाश्च मे
पचताश्च मेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च मे॥ (१५)

गृहाश्च षोडश च॥ [८]

अग्निश्च मे घर्मश्च मेऽर्कश्च मे सूर्यश्च मे प्राणश्च मेऽश्वमेधश्च मे
पृथिवी च मेऽदितिश्च मे दितिश्च मे द्यौश्च मे शक्ररीरङ्गुलयो दिशश्च
मे यज्ञेन कल्पन्तामृक्क मे सामं च मे स्तोमंश्च मे यजुंश्च मे दीक्षा
च मे तपश्च म ऋतुश्च मे व्रतं च मेऽहोरात्रयोर्वृष्ट्या बृहद्रथन्तरे च
मे यज्ञेन कल्पेताम्॥ (१६)

दीक्षाऽष्टादश च॥ [९]

गर्भाश्च मे वथ्साश्च मे त्र्यविश्च मे त्र्यवी च मे दित्यवाद् मे
दित्यौही च मे पश्चाविश्च मे पश्चावी च मे त्रिवथ्सश्च मे त्रिवथ्सा

च॑ मे तु॒र्य॒वाद् मे तु॒र्यो॑ही च॑ मे प॒ष्ठ॒वाच्च॑ मे प॒ष्ठो॑ही च॑ म उ॒क्षा च॑
मे व॒शा च॑ म ऋ॒षभ॑श्च (१७)

मे वे॒हच्च॑मेऽन॒ङ्गां च॑ मे धे॒नुश्च॑ म॒ आयु॑र्य॒ज्ञेन॑ कल्पतां
प्रा॒णो य॒ज्ञेन॑ कल्पतामपा॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्पताव्य॒ङ्गो य॒ज्ञेन॑
कल्पतां चक्षु॑र्य॒ज्ञेन॑ कल्पता॒ङ् श्रोत्रं॑ य॒ज्ञेन॑ कल्पता॒म्मनो॑ य॒ज्ञेन॑
कल्पतां वा॒ग्य॒ज्ञेन॑ कल्पतामा॒त्मा य॒ज्ञेन॑ कल्पतां य॒ज्ञो य॒ज्ञेन॑
कल्पताम्॥ (१८)

ऋ॒षभ॑श्च च॒त्वारि॑ःशच्च॥ [१०]

एका॑ च मे ति॒स्रश्च॑ मे प॒ञ्च च॑ मे स॒प्त च॑ मे न॒व च॑ म॒
एका॑दश च मे त्रयो॑दश च मे प॒ञ्चद॑श च मे स॒प्तद॑श च मे न॒वद॑श
च म॒ एक॑विंशतिश्च मे त्रयो॑विंशतिश्च मे प॒ञ्चविं॑शतिश्च
मे स॒प्तविं॑शतिश्च मे न॒वविं॑शतिश्च म॒ एक॑त्रिंशच्च मे
त्रय॑स्त्रिंशच्च (१९)

मे चत॑स्रश्च मेऽष्टौ च॑ मे द्वा॒दश च॑ मे षोड॑श च मे
विं॑शतिश्च मे चतु॑र्विंशतिश्च मेऽष्टा॑विंशतिश्च मे द्वा॒त्रिं॑शच्च
मे षट्त्रिं॑शच्च मे च॒त्वारि॑ःशच्च मे चतु॑श्चत्वारिंशच्च मे-
ऽष्टा॑चत्वारिंशच्च मे वा॒जश्च॑ प्र॒स॒वश्चा॑पि॒जश्च॑ ऋतु॑श्च सु॒वश्च॑ मूर्धा च॑
व्य॒ञ्जि॑यश्चाऽऽन्त्याय॒नश्चान्त्य॑श्च भौ॒वन॑श्च भु॒व॑न॒श्चाधि॑पतिश्च॥ (२०)

त्रय॑स्त्रिंशच्च व्य॒ञ्जि॑य॒ एका॑दश च॥ [११]

वाजो नः सप्त प्रदिशश्चतस्रो वा परावतः। वाजो नो विश्वेदेवैर्धनं साताविहावतु। विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती विश्वे भवन्त्वग्रयः समिद्धाः। विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे। वाजस्य प्रसवं देवा रथैर्याता हिरण्ययैः। अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिर्मरुतः सोमपीतये। वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु (२१)

विप्रा अमृता ऋतज्ञाः। अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः। वाजः पुरस्तादुत मध्यतो नो वाजो देवाः ऋतुभिः कल्पयाति। वाजस्य हि प्रसवो नन्नमीति विश्वा आशा वाजपतिर्भवेयम्। पयः पृथिव्यामप्य ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाम्। पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम्। सम्मा सृजामि पयसा घृतेन सम्मा सृजाम्यपः (२२)

ओषधीभिः। सोऽहं वाजः सनेयमग्रे। नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकः समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। समुद्रोऽसि नभस्वानार्द्रदानुः शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा मारुतोऽसि मरुता गणः शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहावस्युरसि दुवंस्वाञ्छुम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा॥ (२३)

अ॒ग्निं यु॑नज्मि॒ शव॑सा घृ॒तेन॑ दि॒व्यः॑ सु॒पर्णं॑ वय॑सा बृ॒हन्त॑म्।
 तेन॑ व॒यं प॑तेम ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टपः॑ सु॒वो रु॒हाणा॑ अधि॒ नाकं॑ उत्त॑मे।
 इ॒मौ तै प॒क्षाव॑जरौ॒ पत॑त्रिणो॒ याभ्या॑ः रक्षा॑स्यप॒हस्य॑ग्ने।
 ताभ्या॑ प॑तेम सु॒कृता॑मु॒ लोकं॑ यत्र॒र्षयः॑ प्रथ॒मजा॑ ये पुं॒राणाः॑।
 चिद॑सि स॒मुद्र॑यो॒निरि॑न्दु॒र्दक्षः॑ श्ये॒न ऋ॒तावा॑। हि॒रण्य॑पक्षः शकु॒नो
 भु॑रण्यु॒र्महान्॑स॒धस्थै॑ ध्रुवः (२४)

आ निष॑त्तः। नम॑स्ते अस्तु॒ मा मां हि॑ःसीर्वि॒श्वस्य॑ मूर्ध॒न्नधि॑
 तिष्ठ॑सि श्रि॒तः। स॒मुद्रे॑ ते हृ॒दय॑म॒न्तरा॑यु॒र्द्यावा॑पृथि॒वी भुव॑नेष्व॒र्पिते॑।
 उ॒द्रो द॑त्तो॒दधि॑म्भि॒न्त दि॒वः प॒र्जन्या॑द॒न्तरि॑क्षात्पृथि॒व्यास्ततो॑ नो
 वृ॒ष्ट्या॑वत। दि॒वो मूर्धा॑सि पृथि॒व्या नाभि॑रु॒र्गपा॑मोष॒धीना॑म्।
 वि॒श्वायुः॑ शर्म स॒प्रथा॑ नम॑स्प॒थे। येन॑र्षय॒स्तप॑सा स॒त्रम् (२५)

आस॑ते॒न्याना॑ अ॒ग्निः सु॑व॒राभ॑रन्तः। तस्मि॑न्न॒हं नि द॑धे॒ नाकं॑
 अ॒ग्निमे॒तं यमा॑हुर्म॒नवः॑ स्ती॒र्णव॑र्हिषम्। तम्प॒त्नीभि॑रनु॒ गच्छे॑म
 दे॒वाः पु॒त्रैर्भ्रा॑तृभि॒रुत॑ वा हि॒रण्यैः॑। नाकं॑ गृ॒ह्णाणाः॑ सु॒कृत॑स्य॒ लोके॑
 तृ॒तीयै॑ पृ॒ष्ठे अधि॑ रोच॒ने दि॒वः। आ वा॑चो मध्य॑मरु॒हद्भु॑रण्युर॒यम॑ग्निः
 स॒त्प॑ति॒श्चेकि॑तानः। पृ॒ष्ठे पृ॑थि॒व्या निहि॑तो॒ दवि॑द्युत॒दध॑स्प॒दं
 कृ॑णुते (२६)

ये पृ॑त॒न्यवः॑। अ॒यम॑ग्निर्वी॒रत॑मो वयो॒धाः स॑ह॒स्रियो॑
 दी॒प्यता॑मप्र॒युच्छ॑न्। वि॒भ्राज॑मानः स॒रिर॑स्य॒ मध्य॑ उप॒ प्र

या॒त दि॒व्यानि॒ धाम॑। सम्प्र च्य॑वध्व॒मनु॒ सम्प्र या॒ताग्ने॑ प॒थो
 दे॒व्याना॑न्कृ॒णुध्वम्। अ॒स्मिन्स॒धस्थे॑ अ॒ध्युत्तर॑स्मिन्वि॒श्वे दे॒वा
 यज॑मानश्च सीदत। येना॑ स॒हस्रं॑ व॒हसि॑ येना॑ग्ने सर्व॑वेद॒सम्। तेने॑मं
 य॒ज्ञं नो॑ वह दे॒व्यानो॒ यः (२७)

उ॒त्तमः॑। उ॒द्धृ॒ध्यस्वा॒ग्ने प्र॒ति जा॒गृ॒ह्येन॑मि॒ष्टापूर्ते॑ स॒सृ॒जेथा॑म॒यं
 च। पुनः॑ कृ॒ण्व॒स्त्वा पि॒तरं॑ यु॒वान॑म॒न्वाता॑सीत् त्वयि॑ तन्तु॑मे॒तम्।
 अ॒यं ते॑ योनि॑र॒ऋ॒त्वियो॒ यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्र आ
 रो॒हार्था॑ नो वर्ध॑या र॒यिम्॥ (२८)

ध्रुवः स॒त्रं कृ॑णुते यः स॒प्तत्रिं॑शच्च॥ [१३]

ममा॑ग्ने वर्चो॑ वि॒ह्वेष्व॑स्तु व॒यं त्वे॒न्धा॒नास्त॑नुव॒म्पुषे॑म। म॒ह्यं
 नम॑न्ता॒म्रदि॑शश्च॒त॑स्र॒स्त्वया॑ध्य॒क्षेण॑ पृ॒त॑ना जयेम। मम॑ दे॒वा
 वि॒ह्वे स॑न्तु सर्व॑ इन्द्रा॑वन्तो म॒रुतो॑ वि॒ष्णुर॑ग्निः। ममा॑न्तरि॒क्षमु॑रु
 गो॒पम॑स्तु म॒ह्यं वा॒तः प॑वतां॒ कामे॑ अ॒स्मिन्। मयि॑ दे॒वा
 द्रवि॑ण॒मा य॑जन्ता॒म्मय्या॑शीर॑स्तु मयि॑ दे॒वहू॑तिः। दै॒व्या हो॑ता॒रा
 वनि॑षन्त (२९)

पूर्वे॑ऽरि॒ष्टाः स्या॑म त॒नुवा॑ सु॒वीराः॑। म॒ह्यं य॑जन्तु मम॒ यानि॑
 ह॒व्याकू॑तिः स॒त्या मन॑सो मे अस्तु। ए॒नो मा॒ नि गा॑ क॒तम॑च्च॒नाहं॑
 वि॒श्वे दे॒वासो॒ अ॒धि वो॑चता मे। दे॒वीः ष॒डुर्वी॑रु॒रु णः॑ कृ॒णोत॑ वि॒श्वे
 दे॒वास॒ इ॒ह वी॑रयध्वम्। मा हा॑स्महि प्र॒जया॒ मा त॒नूभि॑र्मा र॒धाम

द्विषते सोम राजन्। अग्निर्मन्युम्प्रतिनुदन्पुरस्तात् (३०)

अदब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम्। प्रत्यश्चो यन्तु निगुतः
पुनस्तेऽमैषां चित्तम्प्रबुधा वि नैशत्। धाता धातृणाम्भुवनस्य
यस्पतिर्देवः सवितारमभिमातिषाहम्। इमं यज्ञमश्विनोभा
बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात्। उरुव्यचा नो महिषः शर्म
यः सदस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षु। स नः प्रजायै हर्यश्च मृडयेन्द्र
मा (३१)

नो रीरिषो मा परा दाः। ये नः सपत्ना अप ते
भवन्त्विन्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान्। वसवो रुद्रा आदित्या
उपरिस्पृशम्मोग्रं चेत्तारमधिराजमक्रन्। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो हवामहे
यो गोजिद्धं नजिदंश्चजिद्यः। इमं नो यज्ञं विहवे जुषस्वास्य कुर्मो
हरिवो मेदिनं त्वा॥ (३२)

वनिषन्त पुरस्तान्मा त्रिचंत्वारिंशच्च॥ [१४]

अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतसो यम्पाञ्चजन्यम्बृहवः समिन्धते।
विश्वस्यां विशि प्रविविशिवाः समीमहे स नो मुञ्चत्वः हंसः। यस्येदं
प्राणन्निमिषद्यदेजति यस्य जातं जनमानं च केवलम्। स्तौम्यग्निं
नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वः हंसः। इन्द्रस्य मन्ये प्रथमस्य
प्रचेतसो वृत्रघ्नः स्तोमा उप मामुपागुः। यो दाशुषः सुकृतो हवमुप
गन्ता (३३)

स नो॑ मुञ्च॒त्व॒हंसः॑। यः सङ्ग्र॑मं नय॑ति सं व॒शी यु॒धे
 यः पु॒ष्टानि॑ स॒सृज॑ति त्रयाणि॑। स्तौमीन्द्रं॑ नाथि॒तो जो॑हवीमि
 स नो॑ मुञ्च॒त्व॒हंसः॑। म॒न्वे वा॑म्मित्रावरुणा॒ तस्य॑ वित्त॒ः
 सत्यौ॑जसा दृ॒हणा॒ यं नु॒देथे॑। या राजा॑न॒ः सर॑थं या॒थ उ॒ग्रा
 ता नो॑ मुञ्च॒त॒माग॑सः। यो वा॒ः रथं॑ ऋजुर॑श्मिः स॒त्यध॑र्मा
 मिथु॑श्चर॑न्तमुप॒याति॑ दूषयन्। स्तौमि॑ (३४)

मित्रावरुणा नाथि॒तो जो॑हवीमि॒ तौ नो॑ मुञ्च॒त॒माग॑सः। वा॒योः
 स॒वितु॑र्वि॒दथानि॑ मन्महे॒ यावा॑त्मन्वद्विभृ॒तो यौ च॒ रक्ष॑तः। यौ
 विश्व॑स्य परि॒भू ब॑भूवतुस्तौ नो॑ मुञ्च॒त॒माग॑सः। उप॒ श्रेष्ठा॑ न
 आशिषो॑ दे॒वयो॑र्धमे॒ अस्थि॑रन्। स्तौमि॑ वा॒युः स॒वितारं॑ नाथि॒तो
 जो॑हवीमि॒ तौ नो॑ मुञ्च॒त॒माग॑सः। र॒थीत॑मौ रथी॒नाम॑ह ऊ॒तये॑ शुभं
 गमि॑ष्ठौ सु॒यमे॑भिर॒श्वैः। ययोः॑ (३५)

वां दे॒वौ दे॒वेष्व॑नि॒शित॑मोजस्तौ नो॑ मुञ्च॒त॒माग॑सः। यद॒यातं॑
 वह॑तु॒ः सूर्या॑या॒स्त्रिच॑क्रेण स॒ः स॒दमि॑च्छ॒मानौ॑। स्तौमि॑ दे॒वाव॑श्विनौ
 नाथि॒तो जो॑हवीमि॒ तौ नो॑ मुञ्च॒त॒माग॑सः। म॒रुता॑म्मन्वे॒ अधि॑ नो
 ब्रुवन्तु॒ प्रेमां॑ वाचं॒ विश्वा॑मवन्तु॒ विश्वे॑। आ॒शून् हु॑वे सु॒यमा॑नूतये॒ ते
 नो॑ मुञ्च॒न्त्वेन॑सः। ति॒ग्ममा॑युधं वी॒डित॑ः स॒हस्व॑द्वि॒व्यः शर्धः॑ (३६)

पृ॒त॒नासु॑ जिष्णु। स्तौमि॑ दे॒वान्म॑रुतो॒ नाथि॒तो जो॑हवीमि
 ते नो॑ मुञ्च॒न्त्वेन॑सः। दे॒वाना॑म्मन्वे॒ अधि॑ नो ब्रुवन्तु॒ प्रेमां॑ वाचं॒

विश्वा॑मवन्तु विश्वे॑। आ॒शून् हु॑वे सु॒यमा॑नृतये॒ ते नो॑ मु॒ञ्चन्त्वेन॑सः।
यदि॑दम्मा॑भि॒शोच॑ति पौरु॑षेयेण॒ दैव्ये॑न। स्तौमि॑ विश्वा॑ दे॒वान्ना॑थितो
जो॑हवीमि॒ ते नो॑ मु॒ञ्चन्त्वेन॑सः। अनु॑ नोऽद्या॑नु॒मति॑रनु॒ (३७)

इद॑नुमते॒ त्वं वै॑श्वा॒नरो॒ न ऊ॒त्या पृ॒ष्ठो दि॒वि। ये
अप्र॑थेता॒ममि॑तेभि॒रोजो॑भिर्ये॒ प्रति॑ष्ठे॒ अभ॑वता॒ वसू॑नाम्। स्तौमि॑
द्यावा॑पृथि॒वी ना॑थितो॒ जो॑हवीमि॒ ते नो॑ मु॒ञ्चत॑म॒हंसः॑। उर्वी॑
रोदसी॒ वरि॑वः कृ॒णोत॑ क्षेत्र॒स्य प॒त्नी अधि॑ नो ब्रूया॒तम्। स्तौमि॑
द्यावा॑पृथि॒वी ना॑थितो॒ जो॑हवीमि॒ ते नो॑ मु॒ञ्चत॑म॒हंसः॑। यत्ते॑ व॒यं
पु॒रुष॑त्रा य॒विष्ठा॑वि॒द्वाँसश्च॑कृ॒मा क॑च्चन॒ (३८)

आगः॑। कृ॒धी स्व॑स्माँ॒ अदि॑तेरना॒गा व्येना॑ँसि शि॒श्रथो॑
विष्व॑गग्ने। यथा॑ ह॒ तद्व॑सवो गौर्यं॑ चि॒त्प॒दि पि॒ताम॑मु॒ञ्चता॑ यज॒त्राः।
ए॒वा त्वम॑स्मत्प्र॒ मुञ्चा॑ व्यँहः॒ प्राता॑र्यग्ने प्र॒तरां॑ न॒ आयुः॑ (३९)

गन्ता॑ दृ॒ष्यन्त्स्तौमि॑ ययोः॒ शर्धो॑ऽनु॒मति॑रनु॒ चन॑ चतु॒स्त्रिँशच्च॑॥ [१५]

अ॒ग्नि॒द्वाँ वाम॑श्चो॒ द्विच॑त्वारिँशच्च॑॥ [१६]

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>